3de vergadering

Donderdag 19 september 2002

Aanvang 10.30 uur

Voorzitter: Weisglas

Tegenwoordig zijn 145 leden, te weten:

Van Aartsen, Adelmund, Albayrak, Alblas, Algra, Arib, Van As, Atsma, Azough, Bakker, Van Beek, Blaauw, Van Blerck-Woerdman, Blok, Van Bochove, Van Bommel, Bonke, Bos, Van den Brand, Van den Brink, Bruls, Buijs, Bussemaker, Van de Camp, Cornielje, Çörüz, Crone, Dekker, Van Dijk, Van Dijke, Dijksma, Dittrich, Van den Doel, Duivesteijn, Duyvendak, Eberhard, Eerdmans, Eski, Eurlings, Ferrier, Van Fessem, Van Geen, Van Gent, Gerkens, Giskes, T. de Graaf, De Grave, Groenink, De Haan, Van Haersma Buma, Halsema, Van der Ham, Hamer, Haverkamp, Van Heemst, Herben, Hessels, Hofstra, Van Hoof, Hoogendijk, Ten Hoopen, Huizinga-Heringa, Jager, Janssen van Raay, Jense, Joldersma, De Jong, Jorritsma-Lebbink, Jukema, Kalsbeek, Kant, Karimi, Klein Molekamp, Koenders, Koopmans, Kortenhorst, Lambrechts, Lazrak, Van Lith, Van Loon-Koomen, Luchtenveld, Marijnissen, Mastwijk, Melkert, Mosterd, De Nerée tot Babberich, Netelenbos, Van Nieuwenhoven, Noorman-den Uyl, Van Oerle-van der Horst, Oplaat, Ormel, Van Oven, Palm, De Pater-van der Meer, Rambocus, Rehwinkel, Rietkerk, Rijpstra, Rosenmöller, Rouvoet, Van Ruiten, De Ruiter, Schonewille, Schreijer-Pierik, Smilde, Smolders, Smulders, Spies, Van der Staaij, Sterk, Stuger, Teeven, Terpstra, Tichelaar, Tonkens, Varela, Van der Velden, Te Veldhuis, Van Velzen, Vendrik, Verbeet, Verbugt, Verburg, Vergeer-Mudde, Verhagen, Vietsch, Van der Vlies, Vos, B.M. de Vries, G.M. de Vries, Jan de Vries, Monique de Vries, K.G. de Vries, Van Vroonhoven-de Kok, Weisglas, Wiersma, Wijnschenk, Wilders, Van Winsen, De Wit, Wolfsen, Zalm, Zeroual en Zvonar,

en de heren Balkenende, minister-president, minister van Algemene Zaken, Remkes, vice-minister-president, minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, De Hoop Scheffer, minister van Buitenlandse Zaken, Donner, minister van Justitie, mevrouw Van der Hoeven, minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, de heren Hoogervorst, minister van Financiën, Korthals, minister van Defensie, Kamp, minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, De Boer, minister van Verkeer en Waterstaat, Heinsbroek, minister van Economische Zaken, Veerman, minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, De Geus, minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Bomhoff, vice-minister-president, minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Nawijn, minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie, Hessing, staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Nicolaï, staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, mevrouw Van Ardenne-van der Hoeven, staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, mevrouw Nijs, staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, de heren Van Leeuwen, staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Van Eijck, staatssecretaris van Financiën, Van der Knaap, staatssecretaris van Defensie, Van Geel, staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, mevrouw Schultz van Haegen-Maas Geesteranus, staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat, de heren Wijn, staatssecretaris van Economische Zaken, Odink, staatssecretaris van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Rutte, staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Phoa, staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, en mevrouw Ross-van Dorp, staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

De **voorzitter**: Er zijn geen berichten van verhindering.

Aan de orde is de voortzetting van:
- **de algemene politieke beschouwingen naar aanleiding van de Miljoenennota voor het jaar 2003 (28600, nr. 1).**

(Zie vergadering van 18 september 2002.)

□

De **voorzitter**: De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, de heer Bomhoff, heeft mij gevraagd, hem voor vanochtend te verontschuldigen in verband met persoonlijke omstandigheden.

Door mij zijn schriftelijke antwoorden ontvangen van het kabinet op vragen, gesteld in eerste termijn. Deze worden op dit moment voor alle leden gekopieerd en zullen daarna worden rondgedeeld. De woordvoerders hebben de tekst reeds ontvangen.

Deze antwoorden zullen worden opgenomen in een bijvoegsel bij de Handelingen van deze vergadering.

(Het bijvoegsel is opgenomen aan het eind van deze editie.)[1]

De **voorzitter**: Ik stel voor, het eerste deel van het antwoord van de minister-president zonder interrup-

ties te laten plaatsvinden, zoals wij dat ook gisteren gedaan hebben. Ik verwacht dat dit ongeveer 25 minuten zal zijn. Ik zal duidelijk maken wanneer dat moment daar is.

De beraadslaging wordt hervat.

□

Minister **Balkenende**: Mijnheer de voorzitter. Duidelijkheid en daadkracht, dat is de missie die dit kabinet zichzelf in het debat over de regeringsverklaring heeft meegegeven; een missie die aansluit bij de kwestie van aanpakken uit het Strategisch akkoord, maar bovenal een antwoord wil vormen op de wens tot verandering die de Nederlandse bevolking op 15 mei jongstleden duidelijk heeft gemaakt. Daarmee staat dit kabinet voor de immense opgave om een hooggespannen verwachting waar te maken. Het kabinet heeft daarbij overigens ook te maken met verschillende verwachtingen en wensen, nog steeds immers zien wij een verschil tussen de Haagse werkelijkheid en die van mensen thuis. Dit kabinet heeft enerzijds te maken met de wens tot verandering en open debat en anderzijds met de wens, snel terug te keren naar de rust en stabiliteit die ons politieke bestel altijd zo gekenmerkt heeft.

Processen van werkelijke verandering kunnen niet zonder weerstand en onrust, zeker wanneer zij gepaard gaan met de nieuwe werkelijkheid waarin geld als smeermiddel niet meer overvloedig aanwezig is. Het gaat dan om een duidelijke visie, een punt op de horizon waar je naartoe wilt. Dat is wat dit kabinet en zijn coalitiepartners samenbindt in dit proces van verandering en daadkracht. Wij hebben een gezamenlijke opdracht te vervullen.

Ik wil eerst enkele algemene opmerkingen maken, daarna zal ik per blok nader inhoudelijk op uw beschouwingen ingaan. Er zijn ook schriftelijke antwoorden gegeven op de vele vragen die gisteren zijn gesteld.

Vorig jaar werd nagenoeg de gehele eerste termijn gevuld met het debat over de gevolgen van de verschrikkelijke aanslagen in Amerika op 11 september 2001. Wij hebben deze gebeurtenis vorige week herdacht. Bij het herdenken gaat het natuurlijk vooral over de slachtoffers en hun nabestaanden. Nog steeds vind ik met zo velen de rapportages in de media indrukwekkend en emotioneel. Herdenken betekent ook opnieuw nadenken, nadenken over wat deze aanslagen teweeg hebben gebracht. Er is veel veranderd, echt heel veel! Er is een grotere onzekerheid in de wereld gekomen, met effecten op de economie; er is een nieuwe globale vijand ontdekt: het terrorisme. Dat terrorisme houdt zich niet aan grenzen van staten, maar benut deze wel. Deze vijand is aanwezig in cellen, in netwerken, hij duikt op via martelaars en haatdragenden. Een internationale aanpak is nodig. 11-09 – nine eleven zoals de Amerikanen zeggen – heeft in eigen land tot tal van effecten geleid die ongetwijfeld ook de verkiezingen van 15 mei hebben beïnvloed. Het gaat in onze aanpak niet alleen om de beveiliging van personen en vitale objecten, de juridische en financiële maatregelen in Europees en internationaal verband en de bescherming van onze rechtsorde. Het gaat ook en vooral om de samenhang tussen bevolkingsgroepen in onze samenleving en het nadrukkelijke bewustzijn dat wij, allochtoon en autochtoon, met respect voor elkaar en vooral samen moeten leven zonder haat en bedreiging. Daarvoor zet dit kabinet zich in. Het is tegen deze achtergrond dat na de verkiezingen een kabinet is gevormd dat heel veel energie zal geven aan de integratie van iedereen die hier legaal verblijft. Dat kan alleen, als wij ervoor zorgen dat illegaal verblijf wordt tegengegaan en nieuwe instroom restrictief is. De echte vluchteling moet hier een veilig tehuis kunnen vinden. Deze beleidswijziging kan door sommigen omstreden worden geacht, maar het is een noodzakelijke wijziging die groot draagvlak kent onder de bevolking.

Het is vandaag ruim acht weken geleden dat dit kabinet werd beëdigd door de koningin. Na een relatief vlotte formatie heeft het kabinet vervolgens diezelfde week zijn regeringsverklaring afgelegd in de Kamer. Na een korte vakantie konden begin augustus de werkzaamheden worden aangevat voor de voorbereiding en vaststelling van de miljoennennota, de begrotingshoofdstukken, het beleidsprogramma en de troonrede. Er is in deze periode van ongeveer een maand heel hard gewerkt op de ministeries. Voor een deel waren begrotingen reeds voorbereid door het vorige kabinet. Door deze regeerploeg is de politieke hoofdlijn veranderd. Dat is in de diverse begrotingsstukken terug te vinden. De troonrede was anders van inhoud en opzet. De miljoenennota kent een andere analyse en geeft een andere beleidslijn. De kiezer heeft gesproken. Het beleid wordt op belangrijke punten aangepast. Het kabinet constateert dat, gelet op de eerste termijn van de Kamer, de Kamer in meerderheid de plannen op hoofdlijnen ondersteunt. En dat sterkt het kabinet. Ik zie mevrouw Van Nieuwenhoven opkijken, maar dat is echt de conclusie die ik kan trekken na gisteren.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Dat is waar.

Minister **Balkenende**: Dan is dat de eerste geruststellende mededeling van de kant van de oppositie.

In deze relatief korte tijd zijn de eerste slagen gemaakt. De Kamer zal er begrip voor hebben dat niet alles in die ene maand kon en dat het verdiepen en verder uitwerken van het op hoofdpunten nieuwe beleid ook in de komende weken energiek en met ambitie zal worden voortgezet, wat niet wegneemt dat er in elke begroting wel een beleidsprogramma valt aan te treffen. De nieuwe aanpak van dit kabinet zet zich daarin voort. De doelen worden verder geconcretiseerd. Daarbij moet worden bedacht dat de doelen veelal na of in overleg met betrokkenen in het veld afgesproken en vastgelegd worden. Voor bijvoorbeeld de zorg en de veiligheid geldt dat in het bijzonder. De afzonderlijke bewindspersonen zullen in die gevallen voor de begrotingsbehandeling van de afzonderlijke hoofdstukken in de Kamer de nadere uitwerking leveren en daarna met de Kamer van gedachten wisselen. Zo zijn er bijvoorbeeld kwantitatieve doelen aan te treffen in de portefeuille Vreemdelingenzaken en Integratie en in de begroting van OCW, maar ook in die van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en van Verkeer en Waterstaat.

De budgettaire en economische uitgangspunten zijn slechter dan wij tot voor kort dachten, slechter zelfs dan bij het sluiten van het Strategisch akkoord. Er is reden voor een goede en stevige aanpak. De begroting is streng en sober. In de

formatie moest een stevig pakket bezuinigingsmaatregelen worden vastgelegd, maar ook nadien moest verder worden ingegrepen omdat de tekorten anders, in onze ogen, te hoog zouden worden en de economische ontwikkeling structureel in verkeerd vaarwater zou geraken. Daarover kan natuurlijk stevig gedebatteerd worden. Dat gebeurt ook, zowel onder politici als onder economen. Dit kabinet heeft ervoor gekozen, het tekort niet te laten oplopen en de noodzakelijke economische aanpassingen meteen ter hand te nemen.

1. Wij blijven trouw aan het Groei- en stabiliteitspact in Europa en willen daar niet in welke gevarenzone dan ook belanden.

2. Dit kabinet heeft ervoor gekozen, aan het perspectief van tijdige aflossing van de staatsschuld vast te houden, met in 2006 een begrotingsoverschot. Dat is echt nodig voor het betaalbaar houden van onze voorzieningen in een vergrijzende samenleving.

3. Er zorg voor dragen dat onze internationale concurrentiepositie verbetert.

Bij dit alles is het kabinet ervan overtuigd dat bovenal de structurele positie van ons land moet verbeteren. Wij zijn boven onze stand gaan leven. In tijden van welvaart is een aantal jaren, naar nu kan worden vastgesteld, op te grote voet geleefd. Wij staan er niet goed voor. De collectieve uitgaven zijn gestegen, terwijl de resultaten niet altijd waren te zien, de werkloosheid stijgt met 50.000 in 2002 en 100.000 in 2003 en de inflatie is te hoog. Wij zijn in een ongunstige loon- en prijsspiraal terechtgekomen. Onze concurrentiepositie is beduidend verslechterd.

Het zijn verkeerde ontwikkelingen die moeten worden omgebogen. Wij zullen alles doen wat in ons vermogen ligt om dat te realiseren: in samenhang de concurrentiepositie verbeteren, zorgen dat de toekomstige welvaartsgroei weer wordt zeker gesteld, perspectief houden op een tijdige aflossing van de overheidsschuld en de prioriteiten van zorg, onderwijs en veiligheid nu en in de toekomst veiligstellen. Bij de huidige krappe financiële kaders zal nog nadrukkelijk moeten worden gekeken naar een andere aanpak, naar een andere manier van werken met minder administratieve lasten, minder bureaucratie en meer ruimte en verantwoordelijkheden voor maatschappelijke instellingen.

De economie weer goed op de rails krijgen zal de macht moeten zijn van gemeenschappelijk overleg met sociale partners. Het is van wezenlijk belang dat de sociale partners, ondanks het feit dat pijnlijke maatregelen onvermijdelijk zijn, bereid zijn in het belang van eenieder de tering naar de nering te zetten. De sociale partners hebben hierin een grote verantwoordelijkheid. Het kabinet zal alles doen wat redelijkerwijs verantwoord is om het najaarsoverleg te laten slagen. Er is veel te winnen bij een goed akkoord.

In de afgelopen maanden is natuurlijk nog veel meer gebeurd. Behalve dat er uitlatingen in de media zijn gedaan, is er hard gewerkt aan het leggen van een goede basis voor het nodige teamwork in het kabinet. Dit kabinet telt veel leden die niet gepokt en gemazeld zijn in de traditionele Haagse mores. Dat kan verfrissend zijn voor het debat en de inzichten voor het beleid. Binnen de eenheid van het kabinetsbeleid is er wat mij betreft altijd enige ruimte voor debat, waarin ook bewindslieden een rol kunnen spelen en waaraan zij kunnen meedoen. Het is een consequentie van meer openheid en transparantie en ook van meer contact en communicatie met de burger. Dat betekent dat ook bewindslieden zich uitspreken. Velen willen het politieke debat verlevendigen. Laten wij dat dan ook niet de kop in drukken en daar ook niet krampachtig op reageren.

Natuurlijk zijn er wel grenzen die, ook in het debat met de Kamer, worden getrokken. In elk geval is de eenheid van regeringsbeleid zo'n grens. Als eenmaal een kabinetsbesluit is genomen, zijn de bewindslieden daaraan gebonden. Ook het dualisme is van belang. Dit kabinet zal zich dualistischer opstellen dan vroeger gebeurde, dat wil zeggen dat het de eigen verantwoordelijkheden van de regering en het parlement meer tot hun recht zal laten komen. In het publieke debat in deze zaal behoren immers de argumenten te worden uitgewisseld en gewogen.

Het doet mij deugd dat ons initiatief om de waarden en normen hoog op de politieke en maatschappelijke agenda te krijgen, zo'n brede weerklank in de Kamer heeft gevonden. Vrijwel alle fractievoorzitters zijn gisteren uitgebreid op dit thema ingegaan. Dat is bij eerdere algemene politieke beschouwingen wel eens anders geweest. Ik juich deze aandacht zeer toe. Daarmee is de eerste bedoeling van het initiatief wat mij betreft al bereikt.

Ik constateer verder ook dat het waarden- en normendebat in de media behoorlijk in de schijnwerpers staat. Zo kwam de Volkskrant afgelopen dinsdag zelfs met een speciaal katern over dit onderwerp. Maar ook in gezinnen, in winkels, in cafés, op het werk, je merkt dat er weer volop over waarden en normen wordt gesproken. Ik zie het ook aan de stroom van brieven en e-mails van burgers en organisaties die ik de afgelopen tijd over dit onderwerp mocht ontvangen. Hieruit blijkt dat in uiteenlopende sectoren al tal van initiatieven zijn of worden ontplooid: op basisscholen, in het voortgezet onderwijs, in de sport en in het bedrijfsleven, in non-profitorganisaties en noem maar op. Veel briefschrijvers geven aan zich ook persoonlijk te willen inzetten voor de maatschappelijke discussie over waarden en normen. Hieruit spreekt een sterke betrokkenheid van velen bij de kwaliteit van de samenleving.

Burgers laten er geen misverstand over bestaan dat waarden en normen in verval zijn geraakt. Dit blijkt ook uit een recente NIPO-enquête. Ik heb verschillende sprekers hiervan gisteren treffende voorbeelden horen geven. Het gaat dan veelal om ongewenste omgangsvormen en gedragingen op straat, in winkels, in het verkeer, maar ook in de omgang met leraren en politieagenten. Deze gedragingen leiden niet alleen tot kleine en grote ergernissen, maar ook tot gevoelens van onveiligheid. Onder het motto ''fatsoen moet je doen'' heeft het kabinet eerder aangegeven het belang van waarden en normen actief te willen uitdragen. Daarbij staat wel het besef voorop dat overheidsbeleid op dit vlak slechts aanvullend kan zijn ten opzichte van de eigen inzet en verantwoordelijkheid van burgers. Burgers zijn in de eerste plaats zelf verantwoordelijk voor het opvoeden van hun kinderen, voor het respectvol omgaan met elkaar, voor het met elkaar werken aan een schone en veilige leefomgeving, alsook voor het elkaar aanspreken op ongewenste uitingen en gedragingen.

Balkenende

Gisteren zijn het kabinet de nodige suggesties aan de hand gedaan voor de wijze waarop wij het waarden- en normendebat in dit land het best zouden kunnen voeren. Binnen het kabinet zelf heeft het denken hierover de afgelopen tijd uiteraard niet stilgestaan. Een voorstel voor een concrete aanpak zal ik nog deze week met de meest betrokken collega's in het kabinet bespreken. Ik kan daarover nu dus nog geen gedetailleerde mededelingen doen, maar ik heb de opmerkingen van de Kamer over het instellen van een commissie goed begrepen. Het doet mij daarbij deugd dat de Kamer veel vertrouwen in het kabinet en in mij persoonlijk heeft uitgesproken om het zelf op te pakken. Dat zullen wij dan ook graag doen, waarbij wij de relatie met de samenleving proberen zichtbaar te maken. Wel lijkt het mij goed een misverstand reeds nu uit de wereld te helpen. De aanpak die mij voor ogen staat, is er uitdrukkelijk niet een waarbij de overheid, of een commissie van wijzen, als het ware ex kathedra voor de burger gaat bepalen wat zijn of haar waarden en normen zouden moeten zijn. Het mag niet een wetenschappelijk-theoretische exercitie worden. Het mag ook geen top-downexercitie worden. Burgers weten zelf als geen ander waar het in dit land aan schort. Laten wij dus vooral bij hen ons oor te luisteren leggen. In dit verband wezen de heren Verhagen, Rosenmöller, Zalm en Van Dijke gisteren allen op succesvolle initiatieven in Gouda, de tien gouden regels, respectievelijk Rotterdam, het project stadsetiquette. Het zijn inderdaad goede voorbeelden van wat ons voor ogen staat. Wie beter dan de burger zelf kan aangeven waar de problemen zich exact voordoen? Laten wij dus vooral bij de burgers te rade gaan met de vraag welke omgangsvormen en gedragingen zij in het algemeen als de grootste ergernissen beschouwen in de omgang met elkaar en laten wij proberen daarin een gemeenschappelijke noemer te vinden en te benoemen.

Er moet wel een aantal vragen worden beantwoord. Waar hebben wij het precies over bij waarden? Waar zitten de problemen precies? Wat is de rol van de overheid? Wat is de rol van anderen, zoals maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven? Wat zijn de instrumenten die daarbij kunnen worden gehanteerd? Laten wij vervolgens met die inzichten samen aan de slag gaan. Wij moeten onszelf de spiegel durven voorhouden. Het draait uiteindelijk om de waarden en normen, waarvan wijzelf, als samenleving en als burgers, vinden dat wij ons eraan moeten houden in de omgang met elkaar. Het kabinet komt binnenkort met een uitwerking langs de zojuist geschetste lijnen.

De heer Marijnissen vroeg heel concreet naar de waarden die aan het beleid van dit kabinet ten grondslag liggen. Ik meen dat het kabinet vanaf het prille begin duidelijk heeft gemaakt vanuit welke oriëntaties het te werk gaat. Ik verwijs naar de regeringsverklaring, het onderliggende Strategisch akkoord en naar de troonrede. Een belangrijke oriëntatie van het kabinet is onder meer gelegen in de begrippen ''vrijheid'' en ''verantwoordelijkheid''. Deze begrippen geven aan dat het kabinet enerzijds meer ruimte wil bieden aan burgers en organisaties door bijvoorbeeld het terugdringen van bureaucratie en regelzucht, terwijl het kabinet anderzijds burgers niet alleen als individuele en consumenten wil beschouwen. Burgers zijn immers ook betrokken bij maatschappelijke instituties, zoals gezin en school, waarvoor mensen gezamenlijk verantwoordelijkheid dragen. Ook daarvoor wil dit kabinet meer ruimte bieden, zoals een levensloopregeling. Daarnaast zijn door dit kabinet centrale waarden genoemd, zoals wederzijds respect, het afleggen van maatschappelijke verantwoording en oog voor de menselijke maat. Dat er in het beleid ook harde keuzes moeten worden gemaakt tegen de achtergrond van de moeilijke budgettaire omstandigheden doet aan deze oriëntaties niet af. Integendeel, dit onderstreept eerder het belang ervan.

Onder anderen de heren Rosenmöller en Marijnissen hebben erop gewezen dat waarden en normen ook voor de overheid zelf moeten gelden. Ik kan hier kort over zijn. Ik onderschrijf dit volledig. Hier mag geen sprake zijn van een dubbele moraal en men mag het kabinet hierop aanspreken.

Na deze meer algemene inleiding kom ik toe aan een thematische bespreking van de opmerkingen en beschouwingen en aan de beantwoording van de vragen uit de eerste termijn van de Kamer. De Kamer heeft vanmorgen een set schriftelijke antwoorden ontvangen, zodat ik mij kan richten op de hoofdlijnen van een aantal belangrijke en relevante thema's. Achtereenvolgens zal ik stilstaan bij het financieel en sociaal-economisch beleid, veiligheid, zorg, onderwijs, integratie en immigratie, milieu en mobiliteit, openbaar bestuur en internationale aspecten. Langs deze lijnen zal ik ingaan op de reacties van de Kamer.

Als het gaat om de financieel-economische ontwikkeling, bevinden wij ons in zwaar weer. Daarom zal ik uitvoerig stilstaan bij het financieel-economisch kader en de hoofdlijnen van de begroting voordat ik op de afzonderlijke beleidsthema's inga. Gisteren hebben alle sprekers hier in wisselende bewoordingen over gesproken. Bij de financiële beschouwingen is er natuurlijk nog volop ruimte om meer in detail over het begrotingsbeleid met de minister van Financiën van gedachten te wisselen.

Het economisch fundament is in korte tijd onder onze voeten weggeslagen en de economie is in zwaar weer terechtgekomen. Veel seinen staan op rood. Ik noem enkele voorbeelden. De economische groei is dit jaar 0,5% en volgend jaar een magere 1,5%. Die groei is lager dan wij gewend waren. Misschien waren wij op dat punt wel een beetje verwend. De groei is ook lager dan in de rest van Europa en dat vindt het kabinet zorgwekkend. De marktsector geeft een nog klemmender beeld te zien. Dit jaar loopt de productie in de marktsector, na nagenoeg te zijn stilgevallen in 2001, zelfs terug met 0,25%. Voor het komend jaar wordt gelukkig enig herstel voorzien, maar aarzelend. Al met al hebben wij in de jaren 2001 tot 2003 een groei van gemiddeld 1%. Wij moeten naar het begin van de jaren tachtig voor zo'n laag groeicijfer. Dan is er toch echt iets aan de hand.

De rentabiliteit en het eigen vermogen van het bedrijfsleven zijn zorgwekkend. De bedrijfsrendementen zijn sinds het begin van de jaren tachtig niet meer zo laag geweest. De bedrijfsinvesteringen dalen in 2001 en 2002. In 2003 zullen zij nog geen teken van herstel laten zien.

De werkgelegenheid daalt. De werkloosheid loopt dit jaar op met ruim 50.000 personen en volgend

jaar met bijna 100.000. Het gaat snel, want er komen 8000 werklozen per maand bij.

De loonontwikkeling loopt uit de pas met die in het buitenland. Sinds 1998 stijgen de loonkosten hier harder dan in andere Europese landen. Volgend jaar zullen onze arbeidskosten sinds 1997 met ruim 10% verslechterd zijn ten opzichte van onze Europese concurrenten en dat is zorgelijk. Nederland prijst zich uit de markt, niet alleen in het buitenland maar ook op de binnenlandse markt. Tot slot wijs ik erop dat de arbeidsinkomensquote te hoog is.

Als de bakens niet tijdig worden verzet, zal de komende jaren de prijs moeten worden betaald voor de verslechtering in de achter ons liggende jaren. De tik van de combinatie van dalende investeringen en hoge loonkosten komt niet gelijk, maar enkele jaren later. Dus er is een risico voor de toekomstige groei. Het CPB hint bijvoorbeeld al op een verdere oploop van de werkloosheid in 2004 als wij niet oppassen. Indien de loonkosten de komende jaren structureel te hoog blijven, zullen blijvend negatieve effecten ontstaan op de werkgelegenheid, op de financierbaarheid van onze pensioenen en op de betaalbaarheid van toekomstige lasten van de vergrijzing. Wij moeten de conclusie trekken dat er meer aan de hand is dan alleen een conjuncturele dip. De hoogconjunctuur van eind jaren negentig, de stormachtige economische groei, mede dankzij de vermogenswinst op de beurzen, en de fikse prijsstijging op de huizenmarkt, hebben een aantal structurele zwakheden gemaskeerd. Dat is de wijsheid van vandaag. Nederland presteert al een aantal jaren duidelijk minder dan de ons omringende landen. Wij moeten ons aanpassen aan die werkelijkheid.

Wij moeten de budgettaire uitgangssituatie bekijken, want de economische stagnatie, die zo duidelijk is, heeft zijn uitwerking op de overheidsfinanciën niet gemist. Zonder bezuinigingen en lastenverzwaringen zou het begrotingstekort volgend jaar oplopen tot ruim boven de 1% BBP. Pas in 2006, het laatste kabinetsjaar, zou weer sprake zijn van begrotingsevenwicht. Er vindt geen aflossing van de staatsschuld plaats in de komende periode, integendeel. Tussen 2003 en 2006 komt er ruim 11 mld euro staatsschuld bij; dat is zo'n 230 mln euro per maand, zo zeg ik om een enkele indruk van de cijfers te geven. Voor het kabinet is dat alles niet aanvaardbaar. Het perspectief op aflossing van de staatsschuld in één generatie om toekomstige lasten van de vergrijzing, bijvoorbeeld voor de AOW en de zorg, betaalbaar te houden – uit wat gisteren is gezegd blijkt dat een streven waar de Kamer veel voor voelt – zal als sneeuw voor de zon verdwijnen. Dat kan dus niet. Het is niet verantwoord om de teugels te laten vieren. Het tekort mag niet oplopen na 2002. Aan het perspectief van het Strategisch akkoord voor 2006, te weten aflossing van de staatsschuld binnen één generatie, dient dan ook te worden vastgehouden.

Mevrouw **Giskes** (D66): Het pleidooi voor aflossing van de staatsschuld in 25 jaar horen wij vaak. Het is ook mooi als dat lukt, maar het is de vraag tegen welke prijs dat dan gebeurt. U heeft een analyse gemaakt van de problemen in de Nederlandse economie, maar uw opvatting dat het zou moeten aankomen op loonkostenmatiging, is een heel beperkte visie op wat er eigenlijk zou moeten gebeuren. U wijdt wel woorden aan de economische structuur van Nederland, maar het valt ons tegen dat u...

De **voorzitter**: Mevrouw Giskes, interrupties gaan vandaag in de vorm van korte, duidelijke, krachtige vragen. U bent de eerste die dat gaat doen.

Mevrouw **Giskes** (D66): Is de minister-president het met mij eens dat je veel meer dan hij nu doet, moet investeren in het onderwijs, waardoor de Nederlandse structuur langer meekan? Is hij het ermee eens dat je desnoods maar iets langer moet wachten met het aflossen van de staatsschuld?

Minister **Balkenende**: In de inleiding heb ik aangegeven dat wij een pakket aan maatregelen voorstellen, een beleidsvisie, waarin wij een aantal zaken tegelijk gaan aanpakken, namelijk de concurrentiepositie, het werkgelegenheidsvraagstuk en de budgettaire situatie. Ook de loonkostenontwikkeling is natuurlijk buitengewoon belangrijk; ik kom daar straks over te spreken.

Dat is één deel van het verhaal. In de plannen van dit kabinet worden de middelen voor de prioriteiten onderwijs, zorg en veiligheid behoorlijk vergroot; het gaat om evenwicht. De vraag van mevrouw Giskes had betrekking op de vergrijzing. Het staat voor mij vast dat als wij zaken op hun beloop zouden laten, wij onszelf in Nederland later nog tegenkomen. Het kabinet zal maatregelen nemen om het perspectief op een geloofwaardig tijdpad voor het terugdringen van de staatsschuld overeind te houden. Daarom vinden wij dat er een overschot moet zijn in 2006. Wij maken een begin met het structurele overschot.

Ik moet er nog bij zeggen dat de studiegroep Begrotingsruimte eens heeft berekend dat als je in een jaar of twintig van de staatsschuld wilt afkomen, dan moet je jaarlijks een begrotingsoverschot hebben tussen de 1,25% en 1,75%. Dat halen wij voorlopig helemaal niet. Het kabinet houdt rekening met de slechte financieel-economische tijden door al genoegen te nemen met een financieringstekort, terwijl het Strategisch akkoord nog uitging van de wenselijkheid van ten minste begrotingsevenwicht. Wij hebben het tekort dan ook nodig om de prioriteiten waarop mevrouw Giskes doelt, mogelijk te maken. Kortom, ik denk dat er sprake is van een goede balans in de voorstellen van het kabinet.

Mevrouw **Giskes** (D66): Maar als je het goed bekijkt, blijkt het kabinet toch veel minder te doen aan bijvoorbeeld hetzelfde onderwijs, dan in de periode vóór de verkiezingen beloofd werd? Er werd toen gezegd dat er meer nodig was. Hoe verklaart u dat?

Minister **Balkenende**: Het oplopen van de middelen in die voorstellen voor onderwijs, zorg en veiligheid in de komende jaren, laat zien dat er behoorlijk veel geld bij komt. Er moet een goede mix gevonden worden tussen solide financieel beleid. Verder moeten er prioriteiten aangegeven worden in het beleid zelf. In de miljoenennota heeft de Kamer de cijfers precies kunnen zien. Ik vind dat er een balans gevonden is.

Mevrouw **Giskes** (D66): Maar u bezuinigt even hard. Uiteindelijk gaat het niet goed met de structuur van Nederland. U legt het accent

helemaal op de loonmatiging. Ik denk dat u zichzelf daar zult tegenkomen.

Minister **Balkenende**: Het is waar dat wij op de structuur willen letten. U heeft echter ook kunnen lezen in de doorrekening van het CPB dat de effecten van het Strategisch akkoord zullen uitmonden in een beleid met een matiging van de contractlonen, een verlaging van de inflatie en de reële arbeidskosten en een verhoging van de groei van de werkgelegenheid. Ik kan u percentages noemen. De winstgevendheid van bedrijven zal toenemen en de structurele effecten op het EU-saldo zullen aanzienlijk zijn. Dat houdt ons bezig. Daarom hebben wij voor deze maatregelen en dit pakket gekozen.

Voorzitter. We willen de staatsschuld dus niet laten oplopen. Het is een moeilijke tijd en we weten nog niet wat ons te wachten staat. Het gaat ons echter om het bieden van het perspectief dat de aflossing van de staatsschuld in één generatie mogelijk blijft. Dat is een belangrijk punt. Als we zien hoe de vergrijzing zich gaat aftekenen in dit land, weten we dat deze niet wacht. We hebben daarom nu onze verantwoordelijkheid te nemen. Het kabinet wil daar nadrukkelijk oog voor hebben.

De heer **Marijnissen** (SP): Voorzitter. Wil de minister-president eens uitleggen waarin hij in dit betoog tot nu toe verschilt van zijn voorganger?

Minister **Balkenende**: U weet dat het vorige kabinet, als het gaat om het formuleren van een doel ten aanzien van het wegwerken van de staatsschuld, een dergelijke doelstelling niet kende. Ik herinner mij heel goed dat ik, toen ik financieel woordvoerder was van de CDA-fractie, een voorstel heb gedaan om de schuld weg te werken in één generatie. Ik werd toen overigens weggehoond. We hebben daarna gezien dat je – dat is een ontwikkeling geweest bij meerdere partijen en bij het ambtelijk apparaat – bij het oog hebben voor de vergrijzingskosten het perspectief moest hebben van het wegwerken van de schuld. Dat inzicht is toen gerijpt. Het is teruggekomen in de beleidsstukken van het vorige kabinet. Het is een van de zaken die ook in het Strategisch akkoord naar voren komt. Ik bevind mij als het om het wegwerken van de schuld gaat, in goed gezelschap. Ook de Partij van de Arbeid en anderen hebben daarop gewezen. Wanneer je geen geloofwaardig tijdpad hanteert, kom je elkaar later tegen.

De heer **Marijnissen** (SP): Voorzitter. Ik stel vast dat de doelstelling van het aflossen van de staatsschuld in 25 jaar respectievelijk één generatie, volslagen willekeurig is. Ik kan evengoed de stelling verdedigen dat het 50 jaar kan zijn. Wij hebben in Nederland al zeer lang een staatsschuld. Het is Nederland over het algemeen niet slecht vergaan in die periode. Het is een fictie dat wij onder de staatsschuld lijden. Wij lijden onder een grote maatschappelijke schuld. U wijkt niet af van de heer Kok en zijn kabinetten in de afgelopen acht jaar. U pakt evenmin krachtdadig de problemen in de zorg en het onderwijs aan. Dat geldt ook voor de veiligheid, een item dat in de verkiezingscampagne een grote rol heeft gespeeld. De essentie van de politieke discussie is enerzijds het fata morgana van de staatsschuld die in één generatie afgelost moet worden en anderzijds de problemen in de samenleving waar het op 15 mei over ging.

Minister **Balkenende**: Kijkend naar ouderen en jongeren in de samenleving, ben ik van mening dat ik als minister-president mijn verantwoordelijkheden ontloop wanneer ik in dit kabinet kies voor een perspectief waarin de staatsschuld over 50 jaar kan worden afgelost. We zijn dan bezig de risico's naar de toekomst door te schuiven. Want wat gaat er gebeuren? De vergrijzing zal rond 2040 op een hoogtepunt zijn. Wil je de lasten van de vergrijzing, waarmee we te maken gaan krijgen, wegwerken en zorgen dat de zaak ook op termijn op orde is, dan moet je nu je verantwoordelijkheid nemen.

Een ander punt is dat de staatsschuld nu al hoog is. We betalen jaarlijks een zeer groot bedrag aan rente- en aflossingsverplichtingen. Als we de staatsschuld te veel zouden laten oplopen en uw benadering zouden volgen, hebben we twee problemen. Je neemt om te beginnen niet de verantwoordelijkheid voor de latere generatie en je zult de komende tijd last blijven hebben van de continue druk van de rente- en aflossingsverplichtingen. Het kabinet kiest die lijn niet.

De heer **Marijnissen** (SP): De minister-president heeft zojuist zelf gezegd dat, als het beleid gewoon was voortgezet, het tekort op 1% was gekomen en er dan in 2006 toch geen financieringstekort meer was geweest. Dat zijn zijn woorden zo'n twintig minuten geleden geweest. Ik stel vast dat er dus geen dramatische situatie op financieel terrein ontstaat. Waarom dan dat spookbeeld van de vergrijzing oproepen? De vergrijzing is een verdienste van onze samenleving. Mensen worden ouder. Ik ben er zeker van dat de nieuwe generatie – onze kinderen – bereid zal zijn om voor de ouderen te betalen. Dat is in de geschiedenis nooit anders geweest. Ik begrijp niet waarom de minister-president de situatie zo dramatiseert op dit ene punt om het vervolgens op al die andere maatschappelijke terreinen te laten afweten.

Minister **Balkenende**: Ik begrijp echt niet dat u zegt dat ik een spookbeeld van de vergrijzing zou oproepen. Door de vergrijzing van de Nederlandse samenleving zal er een geweldige druk komen op de financiering van de AOW en de kosten van de gezondheidszorg, dat weten wij allemaal. Juist om nu in te spelen op de rechten van de oudere bevolking straks en om te zorgen dat de jongere generatie niet overdreven zwaar wordt belast, moet je je verantwoordelijkheid nemen. En dan kies ik voor de lijn van rentmeesterschap, dat je eerlijk vertelt wat ons te wachten staat. Ik maak mij daar grote zorgen over. Ik zie grote risico's bij hoe het in Europees verband gaat met het financieren van pensioenen. Ik denk dat het kabinet nu de verantwoordelijkheid moet nemen om de staatsschuld terug te dringen en daarom kiezen wij voor dit financiële kader.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Is dit niet wat merkwaardig, als u de afgelopen periode de grootste beweging heeft gemaakt op het terrein van de staatsschuld? U hebt de kiezers nooit meer een begrotingstekort beloofd en u komt hier een begroting presenteren met een tekort van 0,5% in combinatie met een CPB-analyse dat de beleidsmaatregelen van het kabinet eigenlijk slecht zijn voor de economie in 2003.

Minister **Balkenende**: Ik herinner mij

een premier die altijd zei: mag ik de vraag eens omdraaien? Dat zou ik ook aan u willen doen. Gesteld dat ik zou zeggen: wij kiezen voor een begrotingsevenwicht, had u dan graag gezien dat wij hier nog met miljarden extra bezuinigingen waren gekomen?

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Als de nieuwe politiek moet verwijzen naar oude premiers, vind ik dit niet echt een sterk antwoord van de minister-president.

Minister **Balkenende**: Nee, dat is goedkoop.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Nee, dat is helemaal niet goedkoop. Ik heb de kiezer voor 15 mei niet beloofd dat er altijd een begrotingsevenwicht of een plus zou zijn. U hebt dat wel gedaan, met fnuikende economische gevolgen op het moment dat u die belofte zou waarmaken. Daarom moet u er nu van afzien. Wat gebeurt er nu? Nu is er geen principiële discussie over de vraag hoe omvangrijk het tijdelijke tekort kan zijn, maar u zegt 0,5 en ik zeg 0,8%. Dat is waar het om gaat. Als je dat tijdelijke tekort, ietsje hoger, op een fatsoenlijke manier besteedt, krijg je economisch en sociaal een veel betere begroting voor 2003, ook als het gaat om winstgevendheid, investeringen en daarmee de concurrentiepositie van het bedrijfsleven. Dat zou u toch moeten aanspreken?

Minister **Balkenende**: Ik vind de huidige financieel-economische situatie eerlijk gezegd te ernstig voor politieke spelletjes. U wijst op datgene wat ik heb gezegd voor de verkiezingen. Dat is waar. Ik heb voor de verkiezingen gezegd, en dat staat ook in het CDA-program: geen begrotingstekort. Toen gingen wij nog uit van een groeipad van de economie boven 2%. Wat hebben wij de laatste weken en maanden gezien? Een aanzienlijke verslechtering van het financieel-economisch beeld. Daar gaat dit kabinet niet aan voorbij. Om die reden hebben wij gezegd dat wij een tekort accepteren. Ik herinner mij dat wij het bij het debat over de regeringsverklaring en het Strategisch akkoord naar aanleiding van de vraag van de heer Thom de Graaf, uw collega-fractievoorzitter van D66, nog hadden over een klein tekort van 0,2% en nu zitten wij al op 0,5%. Wij weten niet of er nog meer tegenvallers zullen zijn. Dit kabinet sluit niet de ogen voor de werkelijkheid en het heeft oog voor prioriteiten in de sfeer van onderwijs, zorg en veiligheid. Daarom vind ik dat wij een goed evenwicht hebben tussen financieel solide beleid en de prioriteiten die nodig zijn.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): U moet hier anderen niet de maat nemen met betrekking tot het tekort, omdat u zelf de grootste beweging hebt gemaakt. Ik vind het goed dat het kabinet de keuze heeft gemaakt om niet zo ver in de economie en in de samenleving in te grijpen dat er een begrotingsevenwicht kon worden bereikt in 2003. Dat was onverstandig geweest. Maar het is nog verstandiger, en ik vraag u daarop te reageren, om dat tekort in 2003 tijdelijk ietsje op te laten lopen, zodat je kunt blijven investeren en er een balans is tussen het begrotingstekort, het zorgtekort, het sociale tekort en het educatieve tekort dat deze samenleving kent.

Minister **Balkenende**: Ik stel het zeer op prijs dat de heer Rosenmöller zegt dat wij in het financiële beleid een tekort moeten accepteren. Ook ik vind dat dit nu nodig is. Dat wij het op dat punt met elkaar eens zijn, is een belangrijk punt. Nu is de vervolgvraag: moet er niet een wat hoger tekort komen? Daar ligt een veronderstelling aan ten grondslag dat wij met meer uitgeven een aantal zaken zouden kunnen oplossen. Op het moment dat je meer gaat uitgeven, kom je elkaar later ook weer tegen. Wij hebben geprobeerd een balans te vinden tussen investeringen die nodig zijn, en een verantwoord financieel beleid. Ik heb het vaker gezegd en die lijn is goed. U wilt een hoger tekort. Daar heb ik ook over nagedacht. Als je genoegen zou nemen met een hoger tekort in het jaar 2003, is het risico levensgroot dat je de hele kabinetsperiode met financieringstekorten blijft zitten. Dat is het risico en dat willen wij niet.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Dat risico is er niet.

De **voorzitter**: Nee, u hebt uw ronde gehad. De heer Van Dijke heeft nu het woord.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter. Als u elk interruptiedebat op drie interrupties afmeet, gaat het niet meer om de kwaliteit of de prioriteit, maar om de kwantiteit. Dat vind ik een beetje jammer.

De **voorzitter**: U bent in discussie met de regering en niet met mij.

De heer **Van Dijke** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik vraag de minister om te reageren op mijn veronderstelling dat in grote omliggende landen als Duitsland, Frankrijk en Italië, een veel meer anticyclisch beleid wordt gevoerd. Wat kan dat betekenen voor het veel meer rigide beleid van Nederland? Hoelang kan dat beleid staande blijven?

Minister **Balkenende**: Ik denk dat het beleid in andere Europese landen op gespannen voet gaat staan met de afspraken die de Europese landen hebben gemaakt in het kader van het stabiliteits- en groeipact. Ik vind dat deze landen risico's lopen en dat wij elkaar in Europees verband scherp moeten houden om de gemaakte afspraken na te komen. De landen die kiezen voor hoge tekorten, zullen zichzelf later tegenkomen. Ik vind ook niet dat de ongezonde financiële situatie in andere landen, voor Nederland een vrijbrief mag zijn om de teugels maar te laten vieren.

De heer **Van Dijke** (ChristenUnie): Daar kan ik mij iets bij voorstellen, maar wat kan de betekenis van een kleine speler als Nederland in het grote geheel zijn, als je zo'n rigide beleid voert? Loop je dan niet een apart risico dat je de economie te strak aansnoert en dat die andere economieën en samenlevingen gaan opbloeien op een moment dat de onze wordt afgeknepen?

Minister **Balkenende**: In de eerste plaats betwist ik dat er sprake is van een rigide beleid. Ook wij accepteren onder deze omstandigheden een financieringstekort. Dat is van belang. In de tweede plaats hebben andere Europese landen soms een wat onzorgvuldig financieel beleid gevoerd; vandaar de grote tekorten. Ik herinner mij nog dat, toen het ging om de toetreding tot de Europese Monetaire Unie, sommige landen genoegen namen met een kleine teruggang. Wij zien nu de resultaten hiervan. Het gaat dus niet goed en men zal zichzelf tegenkomen.

Wij hebben hier, ook in deze zaal, de verantwoordelijkheid te nemen voor een fatsoenlijk, financieel solide en sociaal beleid dat ook op langere termijn houdbaar is. In die zin zeg ik dat wij andere landen in Europa scherp moeten houden. Ik zal in internationale discussies niet nalaten om ook andere landen daarop te wijzen.

De heer **Van Dijke** (ChristenUnie): De minister-president gaat voorbij aan mijn punt. Onze economie staat in een Europese context. Wanneer wij onze economie korter houden dan de economieën in Duitsland, Frankrijk en Italië, zullen onze bedrijven onder de gevolgen daarvan lijden. Daar gaat u nu gewoon aan voorbij.

Minister **Balkenende**: U zegt nu dat wij de zaak korter houden dan in andere landen. Andere landen hebben gekozen voor een zwaarder financieel expansief beleid. De minister van Financiën heeft deze week al aangegeven dat deze landen er bepaald niet beter voor staan. Er is geen enkele garantie dat wanneer je de financiële teugels maar laat vieren, het beter zal gaan.

De **voorzitter**: Mijnheer Van Dijke, dit wordt uw vierde en laatste vraag.

De heer **Van Dijke** (ChristenUnie): Die bedrijven hebben op dit moment wel een andere positie. Op de korte termijn ontstaat er voor die bedrijven een wat andere positie. Dat verslechtert onze concurrentiepositie. Daar kan het kabinet zijn ogen toch niet voor sluiten?

Minister **Balkenende**: Voorzitter. Ik denk dat ik bijna moet herhalen wat ik al eerder heb gezegd. Wij denken dat het beleid zoals het nu is neergezet, ook in internationaal opzicht het beste beleid is dat je kunt voeren. Wij vinden geen aanleiding in de situatie van andere landen om dan niet je eigen verantwoordelijkheid te nemen.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): De minister-president heeft mij terecht aangehaald als een voorstander van het aflossen van de staatsschuld. In die zin zijn wij het dus eens. Maar gaat het hier niet veel meer om de politieke keuze? Ik heb het kabinet een- en andermaal voorgehouden dat het lastenverlichting geeft, dat het ongericht geld weg geeft. Zou de burger niet veel liever een fonds voor leefbaarheid en mobiliteit hebben dan de teruggave van het kwartje van Kok? Dat heb ik voorgesteld. Heeft de burger niet veel liever meer handen aan het bed en meer leraren voor de klas dan een afschaffing van de OZB? Dat zijn de werkelijke politieke keuzen die hier aan de orde zijn.

Minister **Balkenende**: Ik betwist de opmerking dat het kabinet maar ongericht geld zou weggeven. Als het bijvoorbeeld gaat om de afschaffing van de OZB...

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Maar wat gebeurt er dan met dat geld? Mensen krijgen dat zelf. En je krijgt daardoor niet meer leraren en niet meer handen aan het bed. En dat is wat burgers ook gewild hebben, wat de verkiezingsuitslag ook laat zien.

Minister **Balkenende**: Ik wil aangeven waarom wij hebben gekozen voor de afschaffing van de OZB. Ten eerste, dat hangt ook samen met de compensatie die wij nodig hebben in de sfeer van de zorg. Het is een onderdeel van een evenwichtig pakket. Ten tweede, het uitgangspunt van dit kabinet is lastenneutraliteit in deze periode. Met betrekking tot het kwartje van Kok ben ik van mening dat wij dan een eerdere discussie overdoen. Dat is een uitvloeisel van de onderhandelingen die zijn gevoerd in het kader van de totstandkoming van dit kabinet. Als wij het hebben over het luisteren naar de burgers, dan weten wij ook dat dit een gevoelig onderwerp is. De LPF heeft hier nadrukkelijk om verzocht.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Dat begrijp ik. Maar dan bent u het dus met mij eens dat het een politieke keuze is om het zo te doen. Je zou het ook anders kunnen doen. En dat is wat anders dan de discussie of de staatsschuld wel of niet vervroegd afgelost moet worden. Dit is een politieke keuze.

Minister **Balkenende**: Op dat punt zijn wij het volstrekt eens. Wat wij doen en nalaten, is gebaseerd op een politieke keuze. Dat is zo. Daarvoor is het akkoord gesloten en nu is het onze taak om dat akkoord verder uit te voeren en uit te werken. Zo gaat dat.

De heer **Zalm** (VVD): Wil de minister-president bevestigen dat de suggestie van mevrouw Van Nieuwenhoven als zou er volgend jaar een grote lastenverlichting komen, helemaal niet waar is? Volgend jaar worden de lasten verzwaard.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): De heer Zalm vergist zich. Ik moet hem even helpen. Ik had het over ongericht geld weggeven. Dat is niet nieuw. Dat heb ik niet vandaag voor het eerst gezegd, dat heb ik het kabinet al een paar keer voorgehouden.

De heer **Zalm** (VVD): Wij spreken toch vooral over de begroting van volgend jaar. Het kabinet heeft besloten om volgend jaar met lastenverzwaringen te komen, in nog sterkere mate dan voorzien in het regeerakkoord. Wij steunen dat, met enige moeite natuurlijk. Maar volgend jaar zal echt niet de grote lastenverlichtingsoperatie plaatsvinden.

Minister **Balkenende**: De heer Zalm heeft gelijk. Wat mevrouw Van Nieuwenhoven naar voren bracht, betrof een aantal maatregelen die later in de kabinetsperiode aan de orde zijn. Gezien de voorgenomen maatregelen is het komende jaar een moeilijk jaar. Ik heb steeds gezegd dat wij samen door deze zure appel heen zullen moeten bijten.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Én de heer Zalm gelijk geven én mij gelijk geven in één adem, dat gaat mij echt te ver.

Minister **Balkenende**: Dit is een mooie retorische truc.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): De heer Zalm zegt dat het hier alleen om de begroting voor volgend jaar gaat. Dat is waar, dat zal ik niet bestrijden als het om de miljoenennota en de begroting gaat. Toch heeft de minister-president zelf in zijn inleiding gezegd – en hij zegt het ook als het gaat om het aflossen van de staatsschuld – dat het hier om het meerjarenbeleid van het kabinet gaat. Daar reageerde ik op en daarvan zeg ik dat het ook op een andere manier zou kunnen als er een

andere politieke keuze zou zijn gemaakt. Dat heeft niets te maken met de vraag van de heer Zalm.

Minister **Balkenende**: U hebt allemaal een beetje gelijk, maar dit betreft verschillende onderwerpen. Dan is het zaak om goed uit elkaar te houden of het gaat over volgend jaar of over de gehele kabinetsperiode. Wij zijn het met elkaar eens dat wij praten over de begroting, omdat wij het hebben over politieke keuzes. Zo is dat.

Voorzitter. Misschien nog een enkel woord over de verslechtering van het beeld, zodat wij goed in het vizier hebben hoe het is gelopen. In mei vorig jaar rekende het CPB het kabinet en de politieke partijen nog een vrij besteedbare ruimte voor van 3,5 mld euro. Toen kregen wij de doorrekening van de verkiezingsprogramma's en was er al een tegenvaller van 2 mld euro. Door de aangehouden economische stagnatie kwam daar nog een keer 5 mld euro bij. Het vorige kabinet moest extra uitgaven doen ter hoogte van 1 mld euro, ook dat kwam er nog bij. Al met al hebben wij te maken met bedragen van in totaal 8 mld à 9 mld euro en daar kunnen wij niet omheen. Gezien het perspectief van dit ogenblik zijn scherpe keuzes onvermijdelijk. Met betrekking tot de economische ontwikkeling van dit jaar zien wij verder dat de overheid de groei op de been heeft gehouden door extra overheidsuitgaven en omvangrijke lastenverlichting. In totaal is er in twee jaar tijd een bestedingsimpuls van meer dan 10 mld euro gegeven. De koopkrachtontwikkeling in 2001 is zelfs uitbundig geweest. Deze route is niet van jaar op jaar vol te houden, dat moet duidelijk zijn. In dezelfde periode viel een riant begrotingsoverschot van 1,5% in 2000 terug naar een begrotingstekort van 0,5% dit jaar. Als wij dit op zijn beloop laten, zullen wij te maken krijgen met een verdere verslechtering in de komende jaren.

Die omvangrijke lastenverlichting in 2001 heeft de consumptie ook niet op peil kunnen houden, noch heeft de lastenverlichting ertoe geleid dat de loonsverhogingen dit jaar gematigd zijn. De mogelijkheden om adequaat anticyclisch beleid te voeren, zijn beperkt en er moeten geen wonderen van worden verwacht. In een open economie als de Nederlandse lekken veel bestedingseffecten weg naar het buitenland. De negatieve gevolgen van het procyclische beleid moeten niet worden overschat. Wij zien dat ook uit de doorrekening van het CPB, waarin staat dat niet te zwaar getild mag worden aan het procyclische karakter van de begroting 2003. Belangrijk is dat de marktsector, onder andere door een gematigde loonkostenontwikkeling, weer de ruimte krijgt om het stokje op eigen kracht over te nemen. Hoe eerder de structureel noodzakelijke maatregelen worden getroffen, des de eerder zal de economie de weg omhoog hervinden.

Dit alles leidt voor het kabinet tot de conclusie dat het roer om moet: een beleid dat gekenmerkt wordt door samenhang en evenwicht. Wat zijn nu onze andere punten? De kern is een meerjarige loonmatiging. Het kabinet zal daarbij niet weglopen voor het nemen van eigen verantwoordelijkheid als overheidswerkgever. Binnen dat kader is er ruimte voor gericht beleid, voor arbeidsknelpunten en voor prioritaire sectoren als zorg en onderwijs. Die loonmatiging zal ook in de marktsector moeten plaatsvinden en de eerste tekenen zijn gunstig. Er zijn cao's afgesloten die zich bevinden op het niveau van 2,25% voor 2003. Een benadering van 2 of iets daarboven lijkt het kabinet zinvol. Het kabinet geeft ook gunstige randvoorwaarden voor loonkostenmatiging en dat binnen de beperkte budgettaire mogelijkheden. Er zal een beheerste ontwikkeling van werkgeverslasten zijn. In de lastenontwikkeling is er evenwicht tussen huishoudens, een belangrijk punt. Als gevolg van de slechte omstandigheden is per saldo een verzwaring onvermijdelijk, maar wel met een sociaal profiel. De zogenaamde armoedeval wordt verder teruggedrongen en de overstap van uitkering naar werk wordt meer lonend. Daarnaast is er extra aandacht voor ouderen; zij hebben immers geen arbeidsperspectief meer.

Dit geheel maakt het mogelijk dat dit kabinet de loonkostenmatiging van zijn kant ondersteunt. U allen weet dat het kabinet een bedrag van 500 mln euro heeft gereserveerd voor ondersteuning van deze loonkostenmatiging. De overheidstekorten moeten zoveel mogelijk in de hand worden gehouden en het perspectief voor 2006 van het Strategisch akkoord moet budgettair economisch worden vastgehouden. Het kabinet gaat niet zomaar als een boekhouder te werk en zal open en reëel overleg voeren, maar het kan niet zo zijn dat de schuld alleen maar verder oploopt.

De heer **Verhagen** (CDA): Ik ben blij met de toezegging over open overleg. Kan in dat verband het bedrag van 500 mln euro ook op een andere manier ingezet worden dan nu voorzien is, dus voor verlaging van de WW-premies?

Minister **Balkenende**: Ik kom later nog uitgebreider te spreken over het overleg met de sociale partners, maar nu een bedrag van 500 mln euro is gereserveerd, moet natuurlijk over de nadere invulling daarvan overleg kunnen plaatsvinden.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): De minister-president zegt dat het niet zo kan zijn dat de schuld verder oploopt. Dezer dagen hebben wij ook in een interview kunnen lezen dat de minister van Financiën geen begroting wilde presenteren met een omvangrijker tekort dan dit jaar het geval is. Voor hem was dat dus zo ongeveer de bottomline. Introduceert het kabinet dan nu een soort nieuwe norm voor de ondergrens van een tijdelijk tekort? Mag het dus nooit door de bodem van 0,5% zakken?

Minister **Balkenende**: Wij accepteren nu een bepaald tekort op basis van de huidige financieel-economische situatie. Op dit moment is er ook een besluitvormingsmoment voor de financiële plannen. Als wij nu zouden kiezen voor begrotingsevenwicht, zouden wij te draconische maatregelen moeten treffen. Wel kunnen zich de komende maanden nog heel moeilijke ontwikkelingen voordoen, met verdere tegenvallers. Dan is het mogelijk dat het tekort verder oploopt, maar dan zullen wij op dat moment geen verdere additionele maatregelen treffen. Wij bevinden ons dus op een moeilijk punt. Het is op dit moment niet mogelijk om de ondergrens precies te bepalen. Wij gaan nu uit van de plannen voor komend jaar, met een tekort van 0,4%, dus geen hoger tekort dan dit jaar.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): 0,5%.

Balkenende

Minister **Balkenende**: Het gaat erom dat wij nu met elkaar de financiële plannen vaststellen. Als de komende maanden de situatie nog veel ernstiger wordt, is het mogelijk dat ook de feitelijke ontwikkeling van het tekort slechter uitvalt. Dat is een risico dat wij met elkaar lopen, maar op dit moment praten wij over het uitgavenbeleid en daar moeten wij vervolgens ook aan vasthouden.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Dit dingt wel sterk af op hetgeen u zegt over het tekort, zeker op uw woorden tot degenen die het tekort tijdelijk iets zouden willen laten oplopen om betere economische effecten te boeken. U zegt nu in feite dat, als er onverhoopt – niemand hoopt dat immers – in de loop van de komende weken of maanden verdere tegenvallers komen, die opgevangen worden via het tekort. Het tekort wordt dan dus groter in 2003.

Minister **Balkenende**: U formuleert het nu scherp.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Ik wil ook graag een scherp antwoord.

Minister **Balkenende**: Dat zal ik geven. Wij hebben één hoofdbesluitvormingsmoment over de begroting, namelijk vandaag. Dat bepaalt het financiële kader. Verder gaat ook u in uw vraagstelling ervan uit dat wij risico's kunnen lopen. Het tekort zou dus de komende tijd nog verder kunnen stijgen, als gevolg van meer dramatische ontwikkelingen. Wetende dat de risico's groot zijn, moeten wij dus terughoudend zijn met het op dit moment al accepteren van een nog groter tekort. Dat is het argument dat ik wil hanteren tegen uw tegenbegroting, want die gaat op voorhand uit van een groter tekort. Wij zitten toch al in een riskante ontwikkeling en het is mogelijk dat er nog veel ernstiger situaties ontstaan. Zo weten wij niet wat er in het mondiale spel gaat gebeuren en of er misschien een oliecrisis komt. Het is mogelijk dat wij dan additionele maatregelen moeten treffen, maar dan gaat het ook om een noodsituatie.

Kortom: vandaag is er het hoofdbesluitvormingsmoment. Verder zitten wij in een riskante ontwikkeling, waardoor het tekort nog wat hoger zou kunnen oplopen. Dat betekent dat wij nu in ieder geval terughoudend moeten zijn.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Het verschil tussen de begroting van het kabinet en onze tegenbegroting op het punt van het tekort is niet principieel, maar marginaal. Het gaat om 0,3%. Laten wij de feiten dus noemen zoals ze zijn. Ik neem er kennis van dat het kabinet – als het wordt geconfronteerd met eventuele tegenvallers in de loop van de komende weken of maanden – niet verder zal bezuinigen, maar de tegenvallers zal opvangen in het tekort. Er is dus geen ondergrens van 0,5. Bij een verslechterende economische situatie zouden wij dus ook rekening kunnen houden met een hoger tijdelijk tekort. Dit is van politiek belang.

De heer **Zalm** (VVD): Ik ben het ermee eens dat wij de economische ontwikkeling niet goed kunnen voorzien. Er verschijnt natuurlijk wel weer een voorjaarsnota. Ik ga ervan uit dat als het verder tegenvalt, de uitgavenkaders worden gehandhaafd en dat het kabinet zich dan beraadt op een eventuele nadere bijstelling. Dit is een hoofd besluitvormingsmoment, althans intern in het kabinet. Ik ben niet van mening dat de 0,5% absoluut is, maar ik meen wel dat de uitgavenkaders moeten worden gehandhaafd. Het kabinet zal dan wellicht een nieuwe balans zoeken bij de voorjaarsnota.

Minister **Balkenende**: Het punt van de uitgavenkaders is van belang, ook opdat het veld weet dat als er investeringen worden gedaan en de overheid gelden ter beschikking stelt, daarmee ook zekerheid wordt geboden en dat wordt vastgehouden aan de uitgavenkaders.

Mevrouw **Giskes** (D66): D66 heeft een tegenbegroting gemaakt die met een lager tekort eindigt; niet 0,4%, maar 0,3%. Desondanks doen wij meer aan onderwijs, doen wij meer aan veiligheid, doen wij meer aan zorg en doen wij meer aan natuur. Wil de minister-president ingaan op onze tegenbegroting en uitleggen waarom hij die eigenlijk niet gewoon overneemt?

Minister **Balkenende**: Ik wil in de eerste plaats zeggen dat het kabinet waardering heeft voor de verschillende financiële plannen die naar voren zijn gebracht. Die plannen zijn ook doorgerekend door het Centraal planbureau. Wij hebben echter problemen met de tegenbegroting van D66, omdat die lastenverzwarend werkt voor het bedrijfsleven en een extra lastenverzwaring oplevert voor de inkomens vanaf modaal.

Mevrouw **Giskes** (D66): Er is echter sprake van verbetering voor de lagere inkomens en dit is nu precies wat wij dit kabinet verwijten: wie het goed heeft, krijgt het beter, maar wie er slecht aan toe is, wordt er nog slechter op.

Minister **Balkenende**: Wij moeten oppassen met de positie van de middeninkomens, bijvoorbeeld van gezinnen met kinderen, want die zitten ook al in de min. Ook moeten wij voorzichtig zijn met het opleggen van lastenverzwaring aan het bedrijfsleven. Bovendien werken de plannen van de D66-fractie inflatieverhogend. Zij zullen leiden tot een verlies van een marktaandeel voor energie-intensieve industrieën. Die voorstellen zullen een aantal negatieve gevolgen hebben. Het is waar dat het tekort lager uitkomt, maar de nadelen zijn voor ons reden om die plannen niet over te nemen.

Mevrouw **Giskes** (D66): Het feit dat je op die manier meer kunt doen voor onderwijs, zorg en veiligheid waarvan dit kabinet toch de mond vol heeft, legt u naast u neer?

Minister **Balkenende**: Ik vind dat wij met een evenwichtig voorstel zijn gekomen. Ik wijs op het oplopen van middelen in de komende jaren en het ontzien van bepaalde sectoren waar toch pijnlijke maatregelen genomen moesten worden. Daarom denk ik dat die plannen evenwichtig zijn.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Ik hoop niet dat het uitgavenkader in de voorjaarsnota volgens de methode Zalm veranderd zou moeten worden. De heer Zalm wil dit natuurlijk ook liever niet, maar stel dat het nodig zou zijn, wat doet het kabinet dan met het recht op zorg en met het feit dat er nu toch echt is gezegd dat er iets aan de wachtlijsten zal gebeuren? De minister-president kan dan nu toch niet zeggen dat dit misschien zo weer van de baan is?

Balkenende

Minister **Balkenende**: In het debat over de regeringsverklaring hebben wij terecht gesproken over de verhouding tussen de financiële kaders en het recht op verzekerde zorg. Dit onderwerp is ook aan de orde geweest in een vragenuurtje met minister Hoogervorst en minister Bomhoff. Overigens kan de laatste hier door familieomstandigheden vanochtend niet aanwezig zijn. Het kabinet is zich zeer bewust van de balans tussen de financiële kaders en het recht op verzekerde zorg. Ik heb niet zoveel toe te voegen aan hetgeen al is gewisseld. Wij weten immers precies hoe de zaken liggen. Wij willen niet dat er een situatie ontstaat waarin wij in september moeten vaststellen dat de middelen op zijn. In het overleg in het kabinet zal worden gezocht naar een goede balans tussen het financieel kader met een oploop van financiële middelen en de wens om recht te doen aan de verzekerde zorg.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): U zegt nu dus eigenlijk dat het ook een goede balans kan zijn dat je op een gegeven ogenblik een uitzondering maakt, omdat anders de balans van toezeggingen wordt verstoord?

Minister **Balkenende**: Ik heb precies aangegeven hoe de zaak zit. Wij hebben een financieel kader en het recht op verzekerde zorg wordt erkend.

Ik heb al gezegd dat het kabinet een plan wil presenteren dat evenwichtig is voor nu en de toekomst, waarin aan de prioriteiten voor onderwijs, zorg en veiligheid kan worden vastgehouden, waarin de economie structureel wordt verbeterd en waarmee perspectief wordt geboden. Kortom, niet blind staren op effecten op korte termijn maar ook kijken naar de positie op langere termijn. Wij weten allemaal dat het jaar 2003 een moeilijk jaar zal zijn. Het kabinet kiest echter niet voor pappen en nat houden, maar voor een stevig pakket van ombuigingen en lastenverzwaringen, meer dan in het Strategisch akkoord was voorzien. In historische perspectief bezien, is het pakket aan maatregelen dat dit kabinet bij de start voorstelt groot. Het uitgavenpakket is vergelijkbaar met de start van Paars I. In combinatie met de afschaffing van een aantal specifieke fiscale regelingen is het pakket forser. Wij moeten teruggaan tot Lubbers 1 en 2 om maatregelenpakketten te vinden die groter waren. Het kabinet sluit niet de ogen voor het feit dat de maatregelen pijnlijk zijn; ze zijn evenwel onvermijdelijk teneinde op het goede spoor te komen. In reactie op de woorden van mevrouw Van Nieuwenhoven voeg ik eraan toe dat men altijd voorzichtig moet zijn met het leggen van verbanden. Ik stel slechts historische feiten vast. De minister-president die 20 jaar geleden een dergelijk fors ombuigingspakket presenteerde, was afkomstig uit het CDA. Het kabinet-Lubbers regeerde overigens niet van 1982 tot 1983. Het maakte de rit af en werd gevolgd door de kabinetten-Lubbers II en III.

Het kabinet wil de grootste besparingen realiseren door de overheid beter en doelmatiger te laten werken en door een efficiëntere vorm te geven aan het arbeidsmarktbeleid. Uitgezonderd enkele specifieke diensten worden departementen gemiddeld 9% gekort, hetgeen gerealiseerd wordt door efficiënter te werken en minder regels te stellen ofwel door de bureaucratie te beperken. Het kabinet hanteert echter niet de kaasschaaf. Ik zeg dit ook in antwoord op hetgeen de heer Marijnissen naar voren heeft gebracht en ik verwijs naar het uitgebreide schriftelijke antwoord. Overigens zou ik de heer Marijnissen, als hij aanwezig zou zijn, vragen of hij het gehele advies van de Raad van State over de miljoenennota heeft gelezen. Hij moet toch hebben opgemerkt dat de Raad van State op onderdelen lichte kritiek uit maar zich over het geheel in jaren niet zo positief heeft uitgelaten. Om het arbeidsmarktbeleid efficiënter vorm te geven, wil het kabinet de instroom in de WAO beperken en de uitstroom van gesubsidieerde banen naar reguliere banen bevorderen. In het kader van het reïntegratiebeleid krijgen de gemeenten daartoe grotere bestedingsvrijheid. Voorts wordt het asielbeleid aangescherpt, hetgeen ook tot een beperking leidt. Bij dit totaalpakket is het mogelijk om een behoorlijke groei van de uitgaven te realiseren. De uitgaven groeien de komende vier jaar reëel met ongeveer 6%. Voor de prioriteiten zorg, veiligheid en onderwijs is het percentage gunstiger. In vier jaar tijd groeien de uitgaven voor de zorg reëel met 15% en die voor onderwijs en veiligheid met 9%. De uitgaven voor de zorg groeien met 5,3 mld euro bovenop het bedrag van 1 mld euro dat dit jaar aan de zorg is toegevoegd voor de aanpak van wachtlijsten. De uitgaven voor onderwijs groeien met 1,8 mld euro en die voor veiligheid met 0,7 mld euro.

Er is zo-even gesproken over de tegenbegrotingen. Het is waar dat het in begrotingen draait om het maken van keuzes. Het gaat hierbij zowel om de keuze waar omgebogen wordt als om de keuze waar intensiveringen gedaan moeten worden.

De heer **Marijnissen** (SP): Ik wil de minister-president laten weten dat ik geen woord gemist heb van zijn antwoord in mijn richting over de Raad van State. Het was naar mijn mening opmerkelijk dat in het advies van de Raad van State gesproken werd over het niet oplossen van de achterstelling van de publieke sector, met name ten aanzien van de lonen, ten opzichte van de marktsector. Hierin lag de intentie van mijn vraag. De commissie-Van Rijn heeft hiernaar ooit onderzoek verricht en geadviseerd om fors te investeren in de salarissen en arbeidsvoorwaarden van zorg, onderwijs, enzovoort. Op welke manier kunnen wij, Van Rijn indachtig, ervoor zorgen dat de publieke sector het redt in de concurrentie met de marktsector? De Raad van State spreekt daarover haar zorg uit en die deel ik.

Minister **Balkenende**: De Raad van State heeft gewezen op het feit dat reeds in eerdere kabinetten is geprobeerd om te komen tot meer efficiency en andere maatregelen. De Raad wijst op een zekere weerbarstigheid van de materie. In de plannen is een behoorlijke verhoging van de financiële middelen in de komende jaren voorzien; ik heb de percentages zojuist genoemd. Bij de ombuigingen zijn de genoemde sectoren ontzien. Aan de hand van die punten kan binnen de budgettaire ruimte worden gewerkt aan verbeteringen zoals binnen het Van Rijnkader. Natuurlijk zijn er meer wensen, maar binnen de financiële mogelijkheden wordt naar oplossingen gezocht. Ik heb verder het punt gemaakt dat de Raad van State zich behoorlijk instemmend heeft uitgelaten over het financieel beleid van dit kabinet.

De heer **Marijnissen** (SP): Ik heb begrepen dat de minister-president nog apart komt te spreken over zorg en onderwijs. Dan zal ik ingaan op de vraag of het geld voldoende is.

Als ik mij niet vergis, is de doelstelling van het kabinetsbeleid om de verhoging van de salarissen in de publieke sector op 2,5% te laten, dus ook voor de ambtenaren. Hoe denkt u dat te realiseren als de vakbonden, naar mijn mening terecht, méér vragen dan alleen prijscompensatie?

Minister **Balkende**: Ik stel voor, bij het desbetreffende hoofdstuk terug te komen op de salarisontwikkeling in de zorg. Ik heb nu in algemene zin willen aangeven dat er sprake is van een behoorlijke oploop in de financiële middelen, dat deze sectoren worden ontzien in de ombuigingen en dat er oog is voor de door de commissie-Van Rijn gesignaleerde problematiek. In de sector onderwijs bijvoorbeeld zal een plan van aanpak komen om daaraan recht te doen. Kortom, het kabinet ziet deze problematiek.

Er wordt uitgegaan van een loonontwikkeling. Daarbij is het van belang dat de problemen waarvoor wij staan, worden gedeeld zowel door de marktsector als door de collectieve sector. In die zin is het van belang dat juist ook de marktsector loonmatiging betracht om ervoor te zorgen dat er sprake zal zijn van een evenwichtig inkomensbeeld in de publieke sector.

De heer **Marijnissen** (SP): Het lijkt alsof de minister-president niet helemaal van deze wereld is. Wij hebben wel te maken met een zeer geprononceerde vakbeweging, die naar mijn mening zeer terecht stelt dat zij zich als het kabinet het spaarloon en de Melkertbanen afschaft, het recht behoudt om minimaal prijscompensatie te vragen met daarbij een kleine plus. Er is geen vakbond die boven de 3,5% komt. Als de minister-president zich die 3,5% realiseert met misschien nog iets erbij, vraag ik mij werkelijk af hoe hij dan kan vasthouden aan 2,5% in de publieke sector. Dat staat immers expliciet in de begroting!

Minister **Balkenende**: Ik heb een vraag aan u, mijnheer Marijnissen. Volgend jaar zal de inflatie zich op een veel lager niveau begeven dan dit jaar; de verwachting is ruim 2%. Als van die inflatieontwikkeling wordt uitgegaan, vindt u dan dat de loonontwikkeling daarmee de pas moet houden, of vindt u dat 3,5% gevolgd moet worden?

De heer **Marijnissen** (SP): Er is veel gemanipuleer met cijfers. Ik heb mij door de vakbeweging laten vertellen dat zij de inflatie altijd achteraf afrekent Dan gaat het dus over de inflatie van dit jaar en niet die van komend jaar. Ik hoop wel dat de minister-president zich in dit debat aan de feiten wil houden en mij niet dit soort suggestieve vragen stelt.

Minister **Balkenende**: Ik stel die vraag heel bewust, omdat u ook wel het mechaniek van de vakbeweging kent. Die houdt rekening met de inflatie in dit jaar en vertaalt die naar volgend jaar. Wij maken echter nu een situatie mee die wel even iets anders is dan de afgelopen jaren. Wij hebben te maken met het feit dat de werkloosheid in 1,5 jaar oploopt met 150.000 mensen. Dat is de realiteit: 7000 à 8000 mensen per maand erbij. Als je dat op je laat inwerken, moet je je afvragen wat in die omstandigheden verstandig beleid is. Moet je dan kiezen voor de automatisch piloot waarbij de inflatie van dit jaar volgend jaar moet worden gevolgd, of zou je nu de broekriem wat meer moeten aanhalen en blijven bij het inflatieniveau dat volgend jaar te verwachten is? U vindt kennelijk 3,5% verantwoord volgend jaar.

De heer **Marijnissen** (SP): De minister-president zegt nu weer iets anders. Eerst zegt hij dat de inflatie volgend jaar minder wordt en nu erkent hij dat het bij de vakbond gaat om de inflatie van dit jaar. Als u mij op de man af vraagt of ik 3,5% verantwoord vind, is mijn antwoord: ja, dat vind ik zeer verantwoord; daarbij zit 2,5% prijscompensatie over dit jaar. De gehele maatschappelijk context overziend, vind ik dat de vakbond een zeer bescheiden looneis stelt. Ik vind namelijk dat de vakbeweging daarbij volledig in haar recht staat omdat dit kabinet op een aantal punten regelrecht kiest voor een asociale aanpak. De vakbeweging wil dit compenseren.

De **voorzitter**: U heeft nu langzamerhand de vraag wel beantwoord.

De heer **Marijnissen** (SP): Als wij zien dat de top van het bedrijfsleven – over normen en waarden gesproken – zich niets heeft aangetrokken van elk appel om te matigen, denk ik dat er ook maatschappelijk gezien alle reden is om die looneis te honoreren.

Minister **Balkenende**: Misschien nog één opmerking.

De **voorzitter**: Nee, u blijft elkaar vragen stellen.

Mevrouw **Giskes** (D66): De premier sprak zojuist ook over de Melkertbanen. D66 kan zich er best in vinden als daarin niet eindeloos geld gestopt wordt. Het soort werk dat die mensen doen, is natuurlijk wel uitermate belangrijk: stadswachten, onderwijsassistenten, mensen op de tram en in de zorg. Wij willen dan wel tegelijkertijd geld inzetten om daarvan reguliere banen te maken. Dat doet het kabinet echter niet. Waarom vindt de minister-president die taken kennelijk niet meer belangrijk?

Minister **Balkenende**: Ik wilde straks nog even terugkomen op de Melkert- en de I/D-banen.

Tal van mensen – politici, beleidsmakers, economen, et cetera – hebben gezegd dat het arbeidsmarktinstrumentarium vernieuwd dient te worden omdat het niet werkt. De Sociaal-economische raad heeft duidelijk gezegd dat er een ander perspectief moet worden geboden om ervoor te zorgen dat mensen reguliere banen kunnen krijgen.

Mevrouw **Giskes** (D66): Die moeten er dan wel zijn.

Minister **Balkenende**: Het kabinet wil, waar het om de I/D-banen gaat, aan andere perspectieven werken. Je houdt rekening met 60.000 banen waarvan er 53.000 zijn ingevuld. Aangezien er altijd sprake is van een uitstroom van 15%, moet je 45.000 banen financieren. Het kabinet wil langs deze weg ombuigen. In dit kader moeten gemeenten reïntegratiebudgetten krijgen, waardoor zij meer maatwerk kunnen leveren. Verder moet ervoor gezorgd worden dat het perspectief op reguliere banen wordt versterkt. In die zin willen wij werken aan een vernieuwing van de arbeidsmarkt.

Mevrouw **Giskes** (D66): Dat is allemaal heel mooi, maar die banen moeten er wel zijn. Er moet dus ook geld zijn om vervolgens dat soort banen te creëren voor die mensen, of zij nou bij ziekenhuizen zitten, bij gemeenten of waar dan ook. Wij zijn het er helemaal mee eens dat die mensen moeten reïntegreren; daar pleiten wij al jaren voor. Dan moeten die banen er echter wel zijn en dan moet daar ook geld voor zijn. Wij hebben hier in onze tegenbegroting bijvoorbeeld 100 mln euro voor uitgetrokken. Daar kun je zo'n 3000 van die banen voor creëren. U doet dat echter niet. U zegt alleen: ga maar gewoon werken. Dat kan toch niet?

Minister **Balkenende**: Nee, maar gemeenten krijgen wel vrij te besteden reïntegratiebudgetten. Dat kan leiden tot faciliteiten in de sfeer van de kosten van arbeid, waardoor arbeid goedkoper gemaakt kan worden. Dat kan zijn...

Mevrouw **Giskes** (D66): U geeft geen antwoord op mijn vraag. De mensen die nu stadswacht zijn in een Melkertbaan, moeten dan wel een normale stadswacht kunnen worden. Als die baan er niet is, kan een gemeente willen reïntegreren tot ze erbij neervalt, maar dan heeft ze geen baan te vergeven aan zo iemand. Dat is toch het echte probleem?

Minister **Balkenende**: U kent de opvatting van dit kabinet toch? Laten we het punt van de stadswachten nemen. Het kabinet vindt het van belang dat mensen die dit belangrijke werk doen, het perspectief kan worden geboden op een reguliere baan. Om die reden heeft het kabinet gezegd dat er nagedacht moet worden over lagere loonschalen. Zo zou ervoor gezorgd kunnen worden dat deze mensen met die taken een reguliere functie krijgen. Verder moeten er budgetten komen om dit mogelijk te maken. Dat betekent een stukje vernieuwing waardoor de mensen die deze functies vervullen, perspectief wordt geboden en zij niet steeds in die Melkertbaan gevangen blijven.

Mevrouw **Giskes** (D66): Dat is precies wat ik zeg. De minister-president zegt dat hij geld wil uittrekken voor reïntegratie. Daar ben ik het helemaal mee eens, maar vervolgens moet er wel een baan zijn die deze mensen dan gereïntegreerd kunnen vervullen. Als die baan er niet is, is het probleem niet opgelost dat al die functies waar in de maatschappij ontzettend veel behoefte aan is, niet worden vervuld. Het kabinet zegt echter ook dat die functies nodig zijn met het oog op de veiligheid, met het oog op het onderwijs et cetera.

Minister **Balkenende**: Ik heb aangegeven dat je maatschappelijk vitale functies moet erkennen, dat je moet werken aan andere loonschalen en dat gemeenten meer maatwerk moeten kunnen leveren om deze zaken aan te pakken. Ik denk dat wij die vernieuwende slag in het arbeidsmarktbeleid nadrukkelijk moeten maken.

De heer **Verhagen** (CDA): Is het kabinet bereid om bij die vernieuwing ook de mogelijkheid te betrekken van het aanwenden van bestuurlijke boetes door gemeenten? Als dat mogelijk wordt, kunnen uit die bestuurlijke boetes de stadswacht en de controleur op de tram gefinancierd worden.

Minister **Balkenende**: Het instrument van bestuurlijke boetes heeft in het kabinet een goed onthaal gekregen. Bestuurlijke boetes kun je benutten voor dit soort activiteiten. Dat heeft gewoon te maken met de financiering van zaken. Dit is echter additioneel aan datgene wat het kabinet aan middelen uittrekt voor het arbeidsmarktbeleid.

De heer **Verhagen** (CDA): Daar ben ik het mee eens. In de schriftelijke antwoorden op mijn vragen inzake de bestuurlijke boetes wordt een notitie op dit punt toegezegd vóór de begroting. Ik vind dat antwoord echter vrij vaag. Ik wil graag de toezegging hebben dat de gemeenten de mogelijkheid krijgen om door middel van bestuurlijke boetes juist op dit soort vitale functies zelf reguliere banen in deze sector te realiseren.

Minister **Balkenende**: In de eerste plaats moeten wij de notitie afwachten. Dat is ook correct, want daarin wordt hierop ingegaan. In de tweede plaats moeten wij erop letten dat wij niet treden in de eigen financiële autonomie van gemeenten. Wij gaan namelijk niet voorschrijven hoe het geld precies moet worden uitgegeven. U zegt dat dit een mogelijkheid is die gemeenten hebben om bepaalde functies te realiseren. Dat kan, maar dat is dan wel hun verantwoordelijkheid.

De heer **Verhagen** (CDA): Dat klopt, maar op dit moment is de mogelijkheid die gemeenten hebben om bestuurlijke boetes in te zetten, te beperkt. Ze mogen die bijvoorbeeld alleen inzetten voor parkeerbeleid en dergelijke. De CDA-fractie wil dat verbreden en daarop zou in die notitie een antwoord moeten worden gegeven.

Minister **Balkenende**: Indachtig uw opmerkingen, lijkt het mij goed om hierop terug te komen wanneer die notitie er is. Het is zijn belangrijke opmerkingen waarmee u precies hebt aangegeven hoe u hiertegen aankijkt.

De heer **Verhagen** (CDA): Ik ga ermee akkoord dat we hierop terugkomen. Ik wil dan echter wel dat dit in die notitie verwerkt is voor de behandeling van de begroting van Binnenlandse Zaken. In dat kader kunnen wij hier dan op terugkomen. Als dat niet gebeurt, blijven wij namelijk wachten, terwijl wij, indachtig uw eigen uitstraling, juist snel en daadkrachtig moeten kunnen optreden.

Minister **Balkenende**: Zeker na dit argument geef ik mij gewonnen. Daadkracht is belangrijk. Ik neem aan dat de bewindspersoon die belast is met het opstellen van deze notitie, u goed heeft beluisterd en aandacht zal besteden aan de thematiek die u terecht naar voren hebt gebracht.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Heb ik het goed gezien dat in de CPB-doorrekeningen staat dat het aantal mensen in de bijstand met 30% stijgt als gevolg van het kabinetsbeleid?

Minister **Balkenende**: Als gevolg van deze beperkingen?

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Als gevolg van het kabinetsbeleid. Ik doel op de CPB-doorrekeningen.

Minister **Balkenende**: Als wij het hebben over de rol van gemeenten...

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Dat vroeg ik niet. Ik vraag alleen maar of ik dat goed in mijn hoofd heb. Ik zal u helpen: het staat in de CPB-doorrekening.

Minister **Balkenende**: Het CPB heeft gezegd dat het beleid van het kabinet niet procyclisch uitwerkt. Dat is het algemene beeld. Ik heb zojuist aangegeven dat de inzet van het kabinet ten aanzien van het arbeidsmarkt beleid is om te komen tot vernieuwing van het arbeidsmarktinstrumentarium. Hier ligt een belangrijke verantwoordelijkheid voor gemeenten. Zij moeten op een andere manier met zaken omgaan. Als het mogelijk blijkt mensen in te schakelen via dat regelvrije arbeidsmarktbudget, moet het mogelijk zijn om mensen buiten de bijstand te houden.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Mijn vraag was met ja of nee te beantwoorden. Ik had namelijk een vervolgvraag. De minister-president heeft gezegd dat er reïntegratiebudgetten naar de gemeenten gaan om ervoor te zorgen dat de Melkertbanen door de gemeenten in stand kunnen worden gehouden. Ziet hij niet dat hierdoor het financiële beleid van de gemeenten niet makkelijker wordt, omdat zij aan de andere kant meer mensen in de bijstand zullen krijgen en zij daar, zoals hij weet, zelf aan moeten bijdragen? Daaraan kan worden toegevoegd dat de bijzondere bijstand voor een groot deel heel anders gaat werken, om niet te zeggen dat deze bijna wordt afgeschaft. Het financiële beleid wordt door deze manier van optreden toch juist moeilijker gemaakt? Zo'n reïntegratiebudget helpt dan toch niet?

Minister **Balkenende**: Als wij meer zouden kunnen doen aan het inschakelen van mensen op vitale functies in de reguliere activiteiten en budgetten van maatschappelijke instellingen, als wij in staat zijn om er met meer maatwerk voor te zorgen dat mensen aan de slag kunnen, als wij ervoor zorgen dat mensen de overstap van een I/D-baan naar bijvoorbeeld een baan in het bedrijfsleven kunnen maken, is er heel veel gewonnen. Dat is de inzet die wij hebben en dat is de vernieuwing van het arbeidsmarktbeleid. U hebt het over de situatie voor gemeenten. Het beroep dat op de bijstand wordt gedaan, hangt ook samen met de algemene financieel-economische ontwikkeling. Ik heb u getallen genoemd: er zijn 60.000 I/D-banen.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Ik heb er geen bezwaar tegen als u het Melkertbanen noemt.

Minister **Balkenende**: Een deel van deze banen is niet bezet en een deel wordt elk jaar doorgestroomd, dat wil zeggen dat vacatures niet worden opgevuld. Bij deze getallen komt men niet uit op 30.000 mensen in de bijstand als gevolg van deze maatregelen.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Dat klopt, maar het ging mij, evenals de heer Verhagen, om de mogelijkheden die een gemeente heeft. U zegt dat het helpt, en zeker als het gaat om het arbeidsmarktbeleid zal ik wat dat betreft de feiten niet bestrijden. Maar u verkleint door dit beleid wel het financiële gebied van gemeenten. Ze krijgen in ieder geval minder mogelijkheden om zelf beslissingen te nemen.

Minister **Balkenende**: De inzet van het kabinet is dat gemeenten eigen verantwoordelijkheden nemen, met de daarbij behorende budgetten. Als je ervoor zorgt dat mensen kansen krijgen op de arbeidsmarkt, kun je daardoor ook weer werken aan betere perspectieven voor gemeenten. Maar uw punt was de koppeling tussen het beleid en het aantal van 30.000 mensen in de bijstand. Ik hoop dat ik op grond van de getallen duidelijk heb gemaakt dat zo'n een-op-eenrelatie niet mag worden gelegd.

Zoals gezegd, heeft het kabinet waardering voor de inzet van de verschillende partijen bij het opstellen van tegenbegrotingen. Door GroenLinks en D66 worden extra ombuigingen voorgesteld in de sfeer van extra efficiencykortingen en versnelling van bezuinigingen op het bestuur en beheer in de zorgsector. Die maatregelen hebben bepaalde consequenties. Het kabinet is op goede gronden gekomen tot het door mij aangegeven beleid. Van belang is dat rekening wordt gehouden met het perspectief op korte termijn, en dat op langere termijn. In de plannen van GroenLinks zit een aantal sympathieke elementen, geen misverstand daarover. Maar ze hebben ook consequenties als het gaat om de ontwikkeling van... Het kabinet is er, kijkend naar de beleidsmaatregelen van GroenLinks, niet van overtuigd dat deze op de langere termijn werkelijk bijdragen aan een structurele versterking van de Nederlandse economie. Om die reden gaan wij ervan uit dat de maatregelen die het kabinet voorstelt een betere bijdrage zijn aan een structureel overschot op de langere termijn en dat wij meer doen aan beteugeling van de inflatie, wat ook internationaal gezien nodig is. Wij hebben dus met belangstelling kennisgenomen van de plannen van GroenLinks, maar wij zullen ze niet kunnen overnemen.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter. Ik dank de minister-president voor zijn reactie op onze tegenbegroting. Inflatie is niet onbelangrijk, maar het gaat uiteindelijk natuurlijk om koopkracht. De minister-president weet dit ook. Ik vraag de minister president nog iets nadrukkelijker te reageren op het volgende punt, dat misschien nog wel belangrijker is. Het politieke nieuws tot nu toe is dat eventuele tegenvallers later dit jaar zullen worden opgevangen door een omvangrijker tijdelijk tekort op de begroting. Over de begroting van het kabinet zegt het CPB dat deze een remmend economisch effect heeft. Dit betekent dat de kans op tegenvallers groter is. Onze begroting werkt economisch juist stimulerend. Dat zou de minister-president toch moeten aanspreken.

Minister **Balkenende**: Het is dan zaak om goed te kijken naar de taxatie van de plannen door het Centraal planbureau. Ik heb zojuist in een citaat aangegeven dat de procyclische werking van het kabinetsbeleid niet moet worden overdreven. Ook het CPB wijst op de positieve effecten van het kabinetsbeleid op de wat langere termijn. Plaats ik de doorrekening van uw programma daar tegenover, dan blijkt bijvoorbeeld dat er geen sprake is van meer banen in de marktsector. Ook zien wij een zekere uitgestelde lastenverzwaring in de komende jaren. Als wij die zaken op een rijtje zetten, houd ik mijn standpunt staande dat uw plannen voor de langere termijn niet goed uitwerken

en dat daarom de voorkeur moet worden gegeven aan de plannen van het kabinet.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Dat is een bewijs uit het ongerijmde. U kunt ons nooit verwijten dat wij niet meer banen creëren in de marktsector dan het kabinet, want dat is nul-nul, zal ik maar zeggen. In de tweede plaats geeft het CPB zelf aan, geen langetermijndoorrekening te willen maken. Ik zou het CPB graag om een langetermijndoorrekening willen vragen van de plannen van het kabinet en van die van GroenLinks. Als wij dat samen doen, kunnen wij voor de financiële beschouwingen de resultaten krijgen. Wij kunnen dan bekijken wat op de lange termijn het beste is. Ik vraag u echter te reageren op wat het CPB wel zegt, namelijk dat in de tegenbegroting van GroenLinks de loonkosten dalen. Ook de arbeidsinkomensquote is positief ten opzichte van de begroting van het kabinet. De winstgevendheid neemt toe. De investeringen nemen toe. De werkgelegenheid neemt toe en de economische groei neemt toe. Ziedaar, uw begroting is zo slecht dat het heel gemakkelijk is om een tegenbegroting te maken.

Minister **Balkenende**: Zo kun je het formuleren, maar wat u zegt, heeft natuurlijk wel een schaduwkant. Uw voorstellen gaan gepaard met een hoger financieringstekort. U hebt het over maatregelen op de korte termijn, maar op de lange termijn is er sprake van een aantal negatieve ontwikkelingen.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Neen.

Minister **Balkenende**: Jawel.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Welke dan? Die staan nergens in de doorrekening!

Minister **Balkenende**: Ik noem bijvoorbeeld de lastenontwikkeling. U neemt minder verzwaringen op in het begin, maar naderhand komt dit terug. Uw suggestie om het langetermijnperspectief door het CPB te laten doorrekenen, is misschien een goede gedachte.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Dat is geïncasseerd, maar daarmee bent u nog niet helemaal van mij af. De positieve effecten die ik zojuist noemde voor 2003, kunt u niet bagatelliseren. U kunt spreken over een iets groter tekort als gevolg van onze voorstellen. Dat klopt, maar het nieuws van het debat tot nu toe is dat het kabinet een eventuele tegenvaller ook opvangt via een hoger tekort. Dus kan dat grotere tekort door onze voorstellen niet echt een punt van discussie zijn.

Minister **Balkenende**: Uw voorstellen dragen meer risico's in zich dan die van het kabinet, omdat u uitgaat van een hoge beginwaarde.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Dat klopt, maar uw begroting brengt meer economische risico's met zich. Dat heeft het CPB geanalyseerd. Dat wil zeggen dat het risico op tegenvallers ook groter is. Het is dus waarschijnlijk dat u uw toevlucht moet nemen tot een hoger tekort in de loop van dit jaar. Wij hebben een tijdelijk hoger tekort, maar onze voorstellen werken economisch en sociaal stimulerend uit. Wij hebben dat hoger tekort dan niet meer nodig. Daar draait het om.

Minister **Balkenende**: De Macro-economische verkenning maakt duidelijk dat de beleidsmaatregelen van dit kabinet ook op lange termijn positief uitwerken.

De heer **Zalm** (VVD): Voorzitter. Mag ik de heer Rosenmöller een vraag stellen?

De **voorzitter**: Bij uitzondering akkoord.

De heer **Zalm** (VVD): Komt er ooit een tijd dat de heer Rosenmöller zuiniger wil zijn? Ik herinner mij nog dat, toen het economisch meeviel en er sprake was van veel inkomstenmeevallers, dit reden was om veel extra uit te geven. Nu zit het tegen, maar hij vindt dat er nog steeds reden is extra uit te geven. Komt er ooit een tijd dat GroenLinks wat zuiniger wil zijn?

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Wij waren veel zuiniger op het punt van de enorme lastenverlichting die onder uw verantwoordelijkheid aan de burger is gegeven. Het is niet de vraag of er een moment komt dat GroenLinks zuiniger is, maar die momenten waren er al.

De **voorzitter**: Deze discussie kan in tweede termijn worden voortgezet.

Minister **Balkenende**: Ik ben ingegaan op de plannen van D66 en van GroenLinks. De plannen van de PvdA zijn voldoende behandeld tijdens het debat tussen de heer Zalm en mevrouw Van Nieuwenhoven. Ook de ChristenUnie heeft een plan opgesteld. Daarvoor geldt dat de norm van het rentmeesterschap niet geheel in acht wordt genomen. Er is sprake van een fors tekort en dat betekent dat de rekening wordt doorgeschoven.

De heer **Van Dijke** (ChristenUnie): De vraag waar het om draait, is of wij bereid zijn om het belastinginstrument in te zetten voor het bereiken van politiek gewenste maatschappelijke of ecologische doelen. Is de minister-president het met mij eens dat deze instrumenten er niet voor niets zijn, maar dat deze ingezet kunnen worden, bijvoorbeeld om schadelijke milieueffecten te mitigeren?

Minister **Balkenende**: Je moet altijd kritisch kijken naar de effecten van een beleidsinstrument. In het verleden had men de neiging, zeer instrumenteel te werk te gaan. Dit leidde tot een grote mate van detailregelingen. Op een gegeven moment moet dan erkend dat het beter is om sommige zaken op te ruimen om het geheel eenvoudiger te maken. Daarnaast geldt dat de overheid niet alleen kan opereren bij het toepassen van instrumenten. De ChristenUnie is een partij die ook met nadruk staat in de traditie van de eigen verantwoordelijkheid van maatschappelijke verbanden. Daar mogen anderen op aangesproken worden.

De heer **Van Dijke** (ChristenUnie): Daar kan een instrument zoals de kilometerheffing bijvoorbeeld heel goed bij helpen. In onze begroting stellen wij voor om in plaats van de onroerendezaakbelasting de overdrachtsbelasting in te zetten. Wil de minister-president toezeggen dat hij dit punt in de doorrekening betrekt?

Minister **Balkenende**: Wijziging van de overdrachtsbelasting kan een kostbare zaak zijn. Het lijkt mij beter, op dit onderwerp terug te komen bij de financiële beschouwingen als ook

andere fiscale aspecten aan de orde zijn.

De heer **Van Dijke** (ChristenUnie): Wordt dit betrokken in de doorrekening die zojuist met collega Rosenmöller is afgesproken?

Minister **Balkenende**: Ik heb gezegd dat het goed is om de effecten op langere termijn van de voorstellen van GroenLinks en die van het kabinet te laten doorrekenen. De overdrachtsbelasting kan daarin wellicht worden betrokken.

De heer **Van Dijke** (ChristenUnie): Dat is een keuze. Ik krijg graag de toezegging dat de effecten van ons voorstel bij de toegezegde doorrekening worden betrokken. Dan kunnen wij een eerlijke afweging maken terzake van de vraag of het verantwoord is om de onroerendezaakbelasting af te schaffen dan wel dat een andere vorm gekozen moet worden om geld terug te geven aan de woningbezitters.

Minister **Balkenende**: U legt nu al een relatie tussen de OZB en de overdrachtsbelasting. U weet waar dit kabinet voor staat en waar het de komende vier jaar hard aan zal werken. Het lijkt mij dat de effecten van wijziging van de overdrachtsbelasting in de nadere berekening kunnen worden betrokken.

De heer **Van Dijke** (ChristenUnie): Ik heb minister Kamp horen zeggen dat verstandige plannen van de Kamer gehonoreerd zullen worden. Ik ga ervan uit dat de minister-president dit ook doet. Ik heb de indruk dat het verlagen van de overdrachtsbelasting aanzienlijk verstandiger is dan het afschaffen van de OZB. Om die reden wil ik graag dat dit voorstel in de doorrekening wordt betrokken.

Mevrouw **Giskes** (D66): Ik dacht wij ook aan de beurt zouden komen toen de minister-president de tegenbegrotingen behandelde. Dat is echter maar summier gebeurd. Hij heeft enkele keren geprobeerd, aan te geven dat onze begroting slechter uitwerkt op de economische groei en op de inflatie dan die van het kabinet. Volgens het CPB scheelt dit hooguit 0,1%, dus is het een kwestie van een afrekeningsmarge. Is de minister-president het met ons eens dat onze resultaten eigenlijk evengoed zijn als die van het kabinet? Onze begroting is nog steeds heel aantrekkelijk.

Minister **Balkenende**: Als het gaat om de hoogte van het saldo dat je bereikt, zit er een positief element in, maar dat heeft wel een bepaalde prijs. De maatregelen die u voorstelt, betekenen dat er in 2003 nog 1,5 mld euro bezuinigd moet worden door efficiencykortingen en het beperken van subsidies. Dat is een buitengewoon zware opgave. Het is nu al buitengewoon lastig. In algemene zin kun je wel zeggen dat je 1,5 mld extra bezuinigt, maar de consequenties daarvan zullen groot zijn. Om die reden denk ik dat het lastig is om met uw voorstel akkoord te kunnen gaan.

Mevrouw **Giskes** (D66): Ik heb al verschillende ministers horen zeggen dat het stoppen met het verstrekken van subsidies een van de grote doelstellingen van dit kabinet is. Daar komt u kennelijk enigszins van terug?

Minister **Balkenende**: Bij de opstelling van het Strategisch akkoord hebben wij natuurlijk heel scherp gekeken naar de subsidies die verstrekt worden. Er zit ook een zekere rem op, omdat sommige zaken nadrukkelijk bekostigd moeten worden; de effecten daarvan zijn te groot om ermee te stoppen. Het is toch al lastig voor instellingen om met kortingen om te gaan. Je moet altijd kritisch zijn over het subsidieinstrument. De bezuiniging van 1,5 mld euro op subsidies die mevrouw Giskes voorstelt, heeft naar mijn mening te vergaande consequenties.

Voorzitter. Het is goed om enkele opmerkingen te maken over de werkloosheid in ons land. De inzet van dit kabinet is nadrukkelijk om de werkgelegenheid te verbeteren. Het beleid van dit kabinet leidt tot een structureel hogere groei van de werkgelegenheid in de marktsector, van 0,5% naar 0,75%. Dat blijkt uit de doorrekening van het Strategisch akkoord. Het CPB stelt in de macro economische verkenning dat de stijging van de werkloosheid in 2003 veroorzaakt wordt door zowel de gebruikelijk vertraagde doorwerking van de lagere conjunctuur, als het beleid dat eerder was gericht op de vergroting van het arbeidsaanbod. De stijging heeft dus vooral te maken met een conjuncturele ontwikkeling. Het kabinet schrapt geen Melkertbanen, maar bezet ook geen vacatures.

Het kabinet zet verder in op loonmatiging, want een matiging van 1% leidt tot ruim 5000 banen extra in de marktsector in 2003 en dat loopt zelfs op tot bijna 70.000 extra banen in 2006. Ook dat staat duidelijk in de macro economische verkenning. Ik bestrijd dus dat het kabinet aan de sociale partners vraagt om een gunst of om genoegen te nemen met minder, wat sommigen, ook in de Kamer, wel eens hebben gesuggereerd. Wij willen loonmatiging, niet om de loonmatiging, maar om de werkgelegenheid.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Als een akkoord met de sociale partners zou botsen met het Strategisch akkoord, wat is dan het belangrijkste voor de minister-president?

Minister **Balkenende**: U zegt botsen, maar je gaat met elkaar overleggen om tot een akkoord te komen. Ook tegen de sociale partners heb ik gezegd dat het kabinet een open en reëel overleg voorstaat, waarbij het Strategisch akkoord uitgangspunt is. Welke handreikingen heeft het kabinet de afgelopen tijd gedaan? U weet dat wij hebben voorzien in een geconditioneerde lastenverlichting van 500 mln euro. Aanvankelijk hadden wij een begrotingsevenwicht als ondergrens, maar wij hebben een begrotingstekort geaccepteerd. In de levensloopregeling, waarbij minister De Geus van Sociale Zaken en Werkgelegenheid actief betrokken is, wordt een alternatief voor het spaarloon gezocht. Kortom, het kabinet heeft al een aantal handreikingen gedaan. Ik geef u aan dat het om een open en reëel overleg gaat.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): In de afgelopen weken is er natuurlijk al een paar keer gesproken met de vakbeweging; één keer was er een officieel kennismakingsgesprek. Wij beginnen niet bij nul. De sociale partners zijn boos op het kabinet. Wij kennen de sociale partners in Nederland als niet onverantwoordelijk, ook niet op sociaal-economisch terrein, zoals u met mij eens zult zijn. U bepleit tegenover de Kamer en de samenleving nadrukkelijk een gematigde loonkostenontwikkeling. De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft al een keuze gemaakt,

want hij zegt dat hij afspraken over loonmatiging die een meerwaarde hebben, belangrijker vindt dan het strikt handhaven van het akkoord. Bent u dat met hem eens?

Minister **Balkenende**: Wij moeten eerst goed bekijken wat de heer De Geus heeft gezegd. Hij heeft opgemerkt dat het regeerakkoord niet zaligmakend is. Ik heb net al gezegd dat wij ook al die 500 mln euro hebben geaccepteerd die niet in het akkoord stond. De heer De Geus heeft ook gesteld dat als er echt een akkoord komt dat meerwaarde heeft, hij aan zijn collega's durft uit te leggen dat er iets anders is uitgekomen dan wat de inzet van het kabinet was. Wij kiezen voor een open en reëel overleg en vinden dat het Strategisch akkoord het uitgangspunt is. Op die manier gaan wij het gesprek in. Wat is de waarde geweest van het gesprek dat wij op 12 september hebben gehad? Aanvankelijk leek het alsof het gesprek niet eens zou kunnen plaatshebben. Wij hebben er de ernst van de financiële en sociaal-economische situatie gedeeld. Dat is winst, omdat wij met elkaar van mening zijn dat bepaalde zaken niet goed gaan en dat de werkloosheid lager moet.

Er is verder afgesproken dat wij op een aantal belangrijke dossiers met elkaar in gesprek zullen gaan. Er zullen over de dossiers op het punt van de koopkracht, het arbeidsmarktbeleid en de sociale zekerheid gesprekken gevoerd gaan worden. Het streven is om tot een akkoord te komen. We gaan dat traject nu in. Daarbij past dat we niet op voorhand tegen elkaar zeggen: er kan niets. Als de voorzitter van de CNV zegt dat er een moratorium moet komen op alle plannen van het kabinet en dat hij bereid is daarna te gaan praten, dan kan dat natuurlijk niet. Wij hebben onze eigen verantwoordelijkheid te nemen. Ik geef daarmee precies aan hoe wij het gesprek willen ingaan. Het onderhandelen zal daar echter gebeuren. Ik ga bij dit debat geen voorschot nemen op die gesprekken.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter. Wij kennen allebei de rituele dansen rondom dit soort processen. Mag ik het in die zin vertalen dat het belang dat u aan dit soort afspraken hecht, maakt dat zij, als zij er komen, niet per definitie binnen het Strategisch akkoord behoeven te passen?

Minister **Balkenende**: Ik heb aan wat ik zojuist gezegd heb, niets toe te voegen. Ik heb u aangegeven dat de analyse wordt gedeeld dat er een agenda is en ik heb aangegeven hoe wij het gesprek zullen ingaan. Ik ga geen voorschot nemen op wat er de komende weken gaat gebeuren.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Maar open en reëel overleg betekent met een inzet beginnen en niet van tevoren de uitkomst bepalen als het gaat om het beleidskader.

Minister **Balkenende**: Het onderhandelingsspel moet daar worden gespeeld, waar het hoort. U weet dat als oud-vakbondsman ook. Dat is op dit moment niet hier.

Voorzitter. Er is gisteren in het debat het nodige gezegd over de levensloopregeling en het spaarloon. Het kabinet wil per 1 januari aanstaande de verlofknip invoeren. De fracties van het CDA en de LPF hebben bij monde van de heren Verhagen en Wijnschenk gewezen op een aanvullende regeling ten opzichte van wat het kabinet naar voren heeft gebracht. Zij willen met ingang van 2004 een bredere levensloopregeling van start laten gaan. Ik wil de heer Wijnschenk overigens graag van harte gelukwensen met zijn maidenspeech en hem namens het kabinet alle goeds toewensen in zijn nieuwe rol. De PvdA heeft bij monde van mevrouw Van Nieuwenhoven een integrale verlofparaplu voorgesteld.

De heer **Verhagen** (CDA): Voorzitter...

De **voorzitter**: Misschien laat u de minister-president op dit onderwerp iets verder komen in zijn antwoord.

De heer **Verhagen** (CDA): Wij zeggen niet 1 januari 2004 maar zo spoedig mogelijk.

Minister **Balkenende**: Daar heeft u gelijk in. Ik heb zelf ook al nagedacht over de technische mogelijkheden. Ik loop daarmee enigszins vooruit op verdere discussies. U heeft gezegd: zo spoedig mogelijk. U weet echter ook dat je bij het invoeren van maatregelen gehouden bent aan een bepaald tijdstip. Bij het introduceren van een systeem zoals u voorstelt, is de vraag of het technisch mogelijk is om dit per 1 januari 2003 te doen. Dat is waarschijnlijk iets te ambitieus. Maar laat ik eerst iets zeggen over wat het kabinet op dit ogenblik bezighoudt.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Dan gaat het spaarloon dus door tot de tijd dat dit systeem ingevoerd kan worden.

Minister **Balkenende**: Ik zal eerst mijn verhaal even afmaken en dan de conclusies geven waarop u zit te wachten.

Voorzitter. Het kunnen combineren van zorg en arbeid is een van de speerpunten van het kabinet. Het is goed dat er voor dit thema een breed draagvlak is. De SER heeft in zijn middellangetermijnadvies gevraagd, inhoud te geven aan een levensloopbewust beleid. Ik bespeur bijna een concurrentie tussen partijen binnen en buiten het parlement op dit thema. Het is positief dat er brede aandacht voor dit thema is. Het kabinet heeft alles op alles gezet om al per 1 januari aanstaande daadkrachtig te beginnen met de verlofknip.

Laten we een aantal misverstanden rondom het spaarloon wegnemen. Er bestond al langer twijfel aan de effectiviteit van het spaarloon, ook bij de PvdA, getuige haar verkiezingsprogramma. Op pagina 159 van de CPB-doorrekening ''Keuzes in kaart'' wordt opgemerkt: De spaarloonregelingen worden afgeschaft; de opbrengst hiervan is 0,8 mld euro. De PvdA doet dit echter zonder daarvoor een levensloopregeling in de plaats te stellen. Gisteren was even aan de orde dat er een alternatief zou zijn, maar ik kon dit niet direct vinden.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Dat alternatief is al op 23 april van dit jaar gepresenteerd.

Minister **Balkenende**: Zijnde?

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Een verlofregeling zoals de PvdA die wilde, een bundeling, een levensloopverlofregeling.

Minister **Balkenende**: Dat was natuurlijk zonder dekking. Ik weet waar u op doelt, maar ik kon het gisteren niet vinden in wat er de laatste tijd aan de orde is geweest.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Kan het zijn dat de Partij van de Arbeid dat ook bedacht, net zo goed als u het spaarloon gebruikt voor die regeling?

Minister **Balkenende**: Dat zou kunnen, maar in ieder geval zijn wij het eens over het feit dat de spaarloonregeling in de plannen van de Partij van de Arbeid ook werd beëindigd, zoals blijkt uit de doorrekening van het program van de PvdA. Blijkbaar speelt dat al langere tijd, want ook in het regeerakkoord van het vorige kabinet werd gesproken over een andere opzet van het spaarloon. Ik wijs op pagina 141-2 van het regeerakkoord-Kok II. Die doorberekening blijft overigens een lezenswaardig document, want op pagina 191 staat dat GroenLinks ook van het spaarloon af wil. In de tegenbegroting wordt het afschaffen van het spaarloon niet ongedaan gemaakt.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Ik ben blij dat u, misschien iets te laat, kennis heeft genomen van het verkiezingsprogramma van GroenLinks, maar dat wordt natuurlijk wel zwaar gecompenseerd met een arbeidsmarktpakket dat er mag zijn. Wij pleiten ook voor een zorgverzekering voor verlof. Wat wij doen, is het instrument wijzigen en de doelstelling verbeteren. Uiteindelijk gaat het erom wat mensen ervoor kopen en krijgen.

Minister **Balkenende**: Daar hebt u volstrekt gelijk in. U hebt ook een alternatief geboden, net zo goed als de CDA- en de LPF-fractie nu pleiten voor een andere levensloopregeling. Ik wilde het punt maken dat er bij meerdere partijen ideeën bestonden om van de spaarloonregeling in die vorm af te komen.

Dat hangt misschien samen met een tweede punt, dat de spaarloonregeling beperkingen heeft. Het is een aftrekpost die de hogere inkomens begunstigt. Ik zie de heer Rosenmöller instemmend knikken. Ik denk dat dit voor de GroenLinksfractie een reden is geweest om te komen tot een alternatief. Het is niet voor niets dat 75% van de mensen met een inkomen van twee maal modaal en meer gebruikmaakt van het spaarloon en slechts 16% van het minimumloon en minder.

De verlofknip heeft voor iedereen een bonus van 30%. Dat is relatief gunstiger voor de lagere inkomens. Daarmee wordt ongeveer bereikt wat de heer Van der Vlies suggereert, namelijk een aftopping voor de hogere inkomens. Het voorstel van de heer Rosenmöller om deze voor lagere inkomens gunstige verlofknip een jaar uit te stellen en de kritiek van de heer Marijnissen begrijp ik niet helemaal, omdat deze regeling voor bepaalde groepen gunstiger uitpakt dan de spaarloonregeling.

De heer **Marijnissen** (SP): Heeft de minister-president ook het SP-programma gelezen?

Minister **Balkenende**: Dat hebben wij netjes gedaan voor de verkiezingen, toen wij bezig waren met onze campagnes. Dan nemen wij kennis van elkaars stukken en zo debatteer je met elkaar. Dat zult u zich herinneren.

De heer **Marijnissen** (SP): U weet vast niet meer wat erin stond over de spaarloonregeling.

Minister **Balkenende**: Gaan wij overhoren? U weet het beter dan ik, dus dan moet u het maar vertellen.

De heer **Marijnissen** (SP): Goed, daar stond in dat wij die vooral moesten behouden, daar kan ik kort over zijn. Wij vonden dat de onrechtvaardigheid die de minister-president net schetst, namelijk dat de hogere inkomens er meer van profiteren dan de lagere, zou moeten worden afgeschaft. Dat wilde ik hier nog graag vermeld zien.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): In de schriftelijke antwoorden die wij vanochtend hebben gekregen, lijkt het alsof het voor de lagere inkomens inderdaad niet ongunstig uit hoeft te komen, zoals de minister-president zegt. Kan hij mij uitleggen hoe iemand op het minimumloonniveau in een jaar € 3000 kan gebruiken voor het opbouwen van een tegoed, waardoor hij werkelijk iets meer kan doen met € 600 per jaar?

Minister **Balkenende**: Wij kunnen denken aan de categorie tweeverdieners die op een minimumniveau zitten, maar met elkaar dit bedrag kunnen opbrengen.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Ja, maar ik had het over de laagste inkomens en dat zijn soms geen tweeverdieners.

Minister **Balkenende**: Dat klopt, maar u vraagt om een situatie waarin dat denkbaar is. Ik heb gezegd: twee mensen op minimumniveau hebben met elkaar toch meer te besteden. Wanneer meerdere mensen van een uitkering moeten rondkomen, staat de zaak er anders voor. Het punt is dat de spaarloonregeling relatief gunstiger uitvalt voor de hogere inkomens en dat de verlofknip in die zin relatief gunstiger uitwerkt voor de lagere inkomens. Dat is het punt dat nu aan de orde was.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Dat betekent dat het in de nu gekozen opbouw nog steeds niet echt goed mogelijk is voor de lagere inkomens om van die verlofregeling gebruik te maken.

Minister **Balkenende**: Dat is afhankelijk van spaarzin en van financiële mogelijkheden. Wij moeten eerlijk zijn, bij de spaarloonregeling geldt ook de vraag of men in staat is om daarvoor geld op te brengen. Die situatie is niet anders bij het spaarloon of bij de verlofknip.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Dat bestrijd ik niet, want u hebt terecht opgemerkt dat ook de Partij van de Arbeid vond dat wij niet op deze manier door moesten gaan met de spaarloonregeling. Mijn enige punt is of er met u te praten valt over een mogelijkheid om de laagste inkomens toch toegang te laten krijgen tot die verlofregeling. Wij moeten ook leren van het verleden. Als wij allemaal zeggen dat de spaarloonregeling wat dat betreft verkeerd uitwerkte en dat die daarom afgeschaft moet worden, moeten wij er ook voor zorgen dat de regeling die ervoor in de plaats komt, ook daadwerkelijk kan worden gebruikt door mensen op het laagste niveau. Dat is op dit moment mijn enige punt.

Minister **Balkenende**: Ik heb gezegd dat deze regeling relatief gunstiger uitvalt door die 30% die erbij wordt geplust, die aan allen ten goede komt. Ik heb gezegd dat de regeling relatief gunstiger uitvalt voor de mensen met de lagere inkomens.

Daarmee heb je dan toch al het mogelijke gedaan om die toegang te vergemakkelijken

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Nee, dat is niet waar. Je kunt immers ook zeggen dat je een deel van wat eerder voor de spaarloonregeling werd gebruikt, benut om de mogelijkheden te vergroten op het niveau van de laagste inkomens. Ik geef onmiddellijk toe dat dit ook weer een politieke keuze is. Ik ben ook bezig om die te maken.

Minister **Balkenende**: Als je het zo formuleert, loop je echter ook weer het risico van een nieuwe armoedeval. Je neemt dan een speciale maatregel die een bepaald effect kan hebben. Wij hebben nu willen kiezen voor een maatregel die neutraal uitwerkt en die dan ook op grond van het inkomensbeeld iets gunstiger uitvalt voor de mensen aan de onderkant.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Voorzitter. Ik probeer het voor de laatste keer. Ik zeg niet dat de voorgestelde regeling slecht is, ik zeg alleen dat die nog voor verbetering vatbaar is. In het kader van dualisme en het bezien van mogelijk andere ideeën vraag ik of er niet nog iets kan worden gevonden waardoor ook de laagste inkomens er gebruik van kunnen maken. Dat zouden wij ook bij de behandeling van de begroting van Sociale Zaken en Werkgelegenheid kunnen doen.

Minister **Balkenende**: Uw vraag is duidelijk. Ik heb nu gesproken over de verlofknip zoals het kabinet die voor ogen heeft. Ik wil ook iets zeggen over de discussie die gisteren heeft plaatsgevonden. Ik denk dat bij een verdere uitwerking van de levensloopgedachte er natuurlijk ook kan worden ingegaan op hetgeen u naar voren heeft gebracht.

Mevrouw **Giskes** (D66): Voorzitter. Ik heb twee vragen in dit hele kader. Begrijpt mijn fractie nu goed dat het kabinet met het voorstel van die verlofknip tegelijkertijd een aantal regelingen terugdraait die net door het vorige kabinet zijn ingesteld? Dan heb ik het over de fiscale afdrachtvermindering betaald ouderschapsverlof, over het wetsvoorstel inzake langdurend zorgverlof en over de financieringsregeling voor een loopbaanonderbreking. Gaan die allemaal weer even zo hard van de agenda af? Wij hebben tegelijkertijd gezien dat het zogeheten Witteveenkader, het percentage dat opzij mag worden gezet voor pensioenen, verlaagd wordt van 2 naar 1,75. Dat wordt dus ook slechter. Moet dat hele pakket opwegen tegen die verlofknip van u?

Ik heb nog een tweede vraag. Kunt u nog even goed uitleggen hoe die verlofknip werkt? Ik heb dat gisteren aan de staatssecretaris van Financiën gevraagd en zelfs hij was niet in staat om dat echt goed uit te leggen. Wellicht kunt u aangeven wat er dan precies door de overheid wordt gedaan. Is het rentepercentage, de rente die je spaart als je geld opzij zet, belastingvrij? Wat is eigenlijk precies het voordeel ervan?

Minister **Balkenende**: Mevrouw Giskes stelt een vraag over de precieze techniek. Ik zal in tweede termijn nog even exact aangeven ten koste van wat de verlofknip gaat. Zoals bekend komt de echt belangrijke discussie die gevoerd moet worden over regelingen die nu bestaan, eigenlijk niet aan de orde bij de verlofknip. Dat is immers een betrekkelijk eenvoudige maatregel. De meer fundamentele discussie over het incorporeren of vervangen van bestaande regelingen door een levensloopregeling zoals bedoeld door met name de heer Verhagen, is onderdeel van een bredere discussie. Daar is nu nog geen sprake van.

Mevrouw **Giskes** (D66): U verwijst nu naar het CDA. Betekent dit dat het kabinet zelf kennelijk geen aanleiding heeft gezien om tot zo'n geïncorporeerd geheel te komen? Betekent dit dat, als het aan u had gelegen, alles wat nu in de vorige jaren eindelijk eens een keer bedacht is, weer even zo hard van tafel gaat en dat wij daarvoor in de plaats alleen in die rare verlofknip krijgen?

Minister **Balkenende**: Het kabinet heeft met het oog op de gevoeligheid rond de hele discussie inzake de spaarloonregeling willen zeggen dat er nu ook al vanaf 1 januari een perspectief moet komen. Daarover is gesproken in het kabinet en daartoe zijn voorstellen gekomen waarvoor de minister van Sociale Zaken zich behoorlijk heeft ingezet. Het is natuurlijk waar dat in het Strategisch akkoord is gekozen voor de fiscale lijn. Daarin werd ook gesproken over een andere regeling. Datgene wat wij nu op korte termijn willen bieden, is om te werken aan een ander perspectief nu de spaarloonregeling vervalt. Ik heb de motieven daarvoor al aangegeven. Ik merk dat de Kamer behoefte heeft aan een verdergaand debat over een verdergaande levensloopfaciliteit via de fiscaliteit, waarin ook meer regelingen kunnen worden begrepen. Het kabinet staat graag open voor een dergelijk debat. Alleen, ik heb zo-even al de opmerking gemaakt dat dit iets meer tijd zal vergen dan de verlofknip die relatief eenvoudig te introduceren zou zijn.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Betekent dit dat u gezien de politieke en maatschappelijke discussie over dit thema afziet van de invoering van de verlofknip per 1 januari aanstaande?

Minister **Balkenende**: Nee, zo mag u het niet zien. Ik heb gezegd dat ik in deze eerste termijn toelicht waarom het kabinet heeft gekozen voor de afschaffing van de spaarloonregeling. Verder heb ik gewezen op andere partijen en aangegeven dat het een betrekkelijk eenvoudige maatregel is. Wij hebben ook de inkomenspolitieke kant genoemd. Er blijkt in deze Kamer een breed draagvlak te zijn voor een verdergaande regeling. Het kabinet staat ervoor open om daarover met de Kamer in discussie te gaan. Dan praten wij over veel verdergaande maatregelen, waarschijnlijk met een groter budgettair beslag. Daar moet goed naar worden gekeken.

Het kabinet wil voorkomen dat er een hiaat valt tussen het afschaffen van de spaarloonregeling en de verlofknip. Daarom is haast gemaakt met de regeling die de minister van Sociale Zaken heeft voorgesteld.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Ik denk dat u het signaal uit de Kamer goed begrepen hebt en dat is natuurlijk te prijzen. Staat u open voor de gedachte om een deel van de 500 mln euro die nog op de lat staan voor het realiseren van loonmatiging, in te zetten? Daar hebben de sociale partners eveneens aan gedacht. Dat geld zou ingezet kunnen worden als overbrugging. Dan zou je in 2003 de spaarloonregeling kunnen continueren en de verlofknip nog niet invoeren. Dan kan die tijd gebruikt worden om

goed en fundamenteel na te denken over een levensloopregeling die past in het beleid waarvan ik denk dat u en wij als Kamer dat graag willen.

Minister **Balkenende**: Het gaat nu even om de consistentie in de beantwoording van de minister-president. Ik heb zojuist gezegd dat de 500 mln euro deel uitmaken van de gesprekken die plaatsvinden met de sociale partners. Als ik zeg dat ik geen voorschot wil nemen op dat overleg, kan ik nu geen antwoord geven op uw vraag. Het één is immers nadrukkelijk verbonden met het ander. Ik zeg wel tegen u dat het kabinet een positieve grondhouding heeft en het debat met de Kamer wil aangaan over de suggesties die gisteren zijn gedaan. Ik wacht een verdere concretisering daarvan af, evenals een mogelijke uitspraak van de Kamer. Dat zullen wij zien in tweede termijn. Nu wil ik het punt maken dat wij openstaan voor dat debat. Dat betekent dat ik helemaal niet ga praten over een budgettair beslag, over de incorporering van verschillende andere regelingen en over de precieze technische uitvoering. Dat zal verder moeten blijken. Op dit moment wil en kan ik geen uitspraken doen over de 500 mln euro die ten principale zijn bestemd voor loonkostenmatiging. Ik heb ook gezegd dat wij het gesprek met werkgevers en werknemers zullen aangaan en dan zullen wij horen hoe zij ertegen aankijken. Dat zullen wij in de komende weken zien.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): U zegt er dus ook geen ''nee'' tegen?

Minister **Balkenende**: Ik zeg er niets over.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Dat wil ik wel respecteren. Als er open en reëel overleg wordt gevoerd met sociale partners, dan moet er ook een debat gehouden worden in deze Kamer over dezelfde materie. Als het allemaal voor 1 januari helder moet zijn en eventueel nog geïmplementeerd, dan is de tijd wel erg kort. Ik denk dat er toch enige duidelijkheid moet zijn over de ruimte die u voor ogen hebt in dit debat, want anders houden wij elkaar aan het lijntje en schieten wij niet op.

Minister **Balkenende**: Ik heb aangegeven waarom het kabinet heeft gekozen voor de verlofknip en waarom die per 1 januari aanstaande zou moeten ingaan. Ik heb ook aangegeven dat wij openstaan voor een debat met de Kamer, maar ik wijs erop dat de regeling van de verlofknip eenvoudiger is dan de meeromvattende regeling die gisteren aan de orde is geweest. Ik wacht het oordeel van de Tweede Kamer in tweede termijn uiteraard af, maar het lijkt mij eerlijk gezegd te veel gevraagd om die regeling al per 1 januari in te voeren. Let wel, dat is een technische inschatting, maar daar moeten wij wel eerlijk in zijn.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Ik voorzie dat wij in dat spanningsveld terechtkomen. Dat betekent wel dat hetgeen per 1 januari aanstaande, verondersteld dat wij dat met elkaar accorderen, ingevoerd zal worden naadloos moet aansluiten op wat er vervolgens komen gaat. Met andere woorden, dat zal daar een onderdeel van dienen uit te maken. Dan ga je uit van de gedachte van een constructie, want dan ga je stapelen, maar die lijn biedt wel perspectief.

Minister **Balkenende**: Dat zou kunnen, maar het is afhankelijk van de verdere inbreng van de Tweede Kamer over dit belangrijke onderwerp.

De heer **Verhagen** (CDA): Nu wij een open debat voeren, wil ik ook graag een uitspraak van de minister-president hebben over het principiële verschil tussen de verlofknip en het plan dat de CDA-fractie gisteren heeft gepresenteerd. De minister-president heeft toegezegd te willen praten over de fiscaliteit, maar het gaat mij nu om het punt van de flexibiliteit, waardoor de verlofknip ook kan worden ingezet in de fase van het prépensioen of de fase van 62 t/m 67 jaar, bijvoorbeeld om in deeltijd te kunnen werken. De verlofknip spreekt daar op dit moment niet over.

Minister **Balkenende**: De heer Verhagen geeft scherp aan over welke onderwerpen het zou moeten gaan. Dat is een ingewikkeld geheel, dus deze punten moeten wij goed bekijken: de fiscale systematiek, het opruimen van andere regelingen, het budgettair beslag. Het is nu te vroeg om toezeggingen te doen; dat is trouwens ook niet nodig. Ik wil graag een handreiking aan de heer Verhagen doen om het debat met hem te starten. Verder moeten wij ook goed kijken naar de verhouding tussen de verlofknip en een verdergaande regeling. In onderling debat moeten wij dan vaststellen, hoe de verhouding tussen die twee zaken zal moeten zijn en of de verlofknip wellicht geïncorporeerd zal moeten worden in de regeling die de heer Verhagen voorstaat. Ik vind het niet verstandig om daar op dit moment diep op in te gaan. Eerst moet goed gekeken worden naar de technische aspecten en die zijn knap ingewikkeld.

De heer **Verhagen** (CDA): Dat hebben wij ons gerealiseerd toen wij het plan ontwikkelden. Voor ons dient ook hier snoeien in het woud van regelingen uitgangspunt te zijn.

Minister **Balkenende**: Voorzitter. Er zijn een aantal opmerkingen over de koopkracht gemaakt, met name door mevrouw Van Nieuwenhoven en de heren Verhagen, Marijnissen en Rosenmöller. In de huidige ernstige economische situatie zijn lastenverzwaringen voor huishoudens in 2003 onvermijdelijk. Het kabinet heeft dat ook zonder omwegen gezegd: bij het debat over het Strategisch akkoord, bij het debat over de regeringsverklaring en nu weer in de miljoenennota. Wij realiseren ons dat dit niet plezierig is, maar het is wel onontkoombaar. Het weer op de rails zetten van de economie vraagt van iedereen een bijdrage. ''Niemand erop achteruit'' is in het Strategisch akkoord niet beloofd. Lastenneutraliteit over de gehele kabinetsperiode is wél voorgenomen. Door de tegenvallende economie en het daarvoor noodzakelijke aanvullende beleidspakket is dat onder druk komen te staan. In antwoord op de heer Zalm kan ik bevestigen dat lastenneutraliteit over de gehele periode, indien de economische en de budgettaire situatie het toelaten, natuurlijk nastrevenswaardig blijft.

Het gaat overigens niet alleen om verzwaring van lasten, maar meer nog om verschuivingen, gericht op het stimuleren van de arbeidsmarkt. Ik wijs op de forse verhoging van de arbeidskorting met € 119 per persoon. Zo wordt de armoedeval verkleind en wordt werken financieel aantrekkelijker, en wel structureel. Want let wel: los van de conjuncturele oploop van de werkloosheid is het structurele probleem nog steeds een krapper wordend arbeidsaanbod.

Balkenende

In 2005 vindt in samenhang met de invoering van een nieuw zorgstelsel lastenverlichting plaats. Ik wijs op de afschaffing van de onroerendezaakbelasting, op de zorgtoeslag en op de kinderkorting. In antwoord op de vragen van mevrouw Van Nieuwenhoven en de heren Verhagen en Rosenmöller kan ik bevestigen dat de lastenverlichting per saldo in 2005, mede in samenhang met de invoering van het nieuwe zorgstelsel, recht overeind staat. Het profiel van het compensatiepakket is ook helder: geen halve afschaffing van de onroerendezaakbelasting voor huishoudens en niet een beetje invoeren van de zorgtoeslag. Recht doen aan draagkracht blijft hier het leidend principe.

De heer **Verhagen** (CDA): De inzet van het CDA was maximering van ziektekosten tot 10% van het inkomen en daarom ook een inkomensafhankelijke zorgtoeslag. Begrijp ik goed dat dit recht overeind staat?

Minister **Balkenende**: Over inkomenscompensatie in het kader van de introductie van het nieuwe zorgstelsel zijn uitspraken gedaan waar ook de CDA-fractie zich aan heeft gecommitteerd. Die staan gewoon overeind.

De heer **Verhagen** (CDA): Het gaat ons niet alleen om compensatie voor de premieverhoging van 2004 op 2005, maar ook om maximering van de kosten van een ziektekostenverzekering. Wij zijn voorstanders van een kostendekkende premie – dat hebben wij steeds gezegd – maar de zorgtoeslag is voor ons essentieel. Dat geldt niet alleen in 2005; dit was voor ons ook essentieel bij de onderhandelingen over het Strategisch akkoord.

Minister **Balkenende**: In de troonrede hebt u gezien dat het element van draagkracht één van de belangrijke elementen bij het nieuwe zorgstelsel is. Bij de onderhandelingen over de vorming van een nieuw kabinet en het opstellen van het Strategisch akkoord bleek dat een inkomensafhankelijke toeslag nodig is om de financiële compensatie evenwichtig en naar draagkracht te doen zijn. Het element van de zorgtoeslag staat dan ook recht overeind.

De heer **Verhagen** (CDA): Het gat van 500 mln euro van 2003 wordt dus gecompenseerd in 2005?

Minister **Balkenende**: Zo kunt u dit niet formuleren, omdat wij naar de exacte gegevens van de koopkrachtontwikkeling zullen moeten kijken. U vraagt om de systematiek. Die is gevonden in de OZB, de inkomensafhankelijke zorgtoeslag en in de sfeer van de kinderen. Het totaal zal moeten leiden tot een evenwichtig inkomenspakket en daarover zullen wij nog nader met elkaar spreken.

De heer **Verhagen** (CDA): Waarbij het uitgangspunt van maximaal 10% van het inkomen aan ziektekosten overeind blijft?

Minister **Balkenende**: Dat blijft recht overeind.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): De minister-president heeft altijd beloofd dat iedereen een gelijke premie zou betalen voor de ziektekosten. Dit betekent dat mensen er als gevolg van zijn beslissing niet op achteruit mogen gaan. Nu hij echter een element van de invoering van een nieuw stelsel naar voren haalt en alleen besluit tot compensatie voor de werkenden en niet voor de uitkeringsgerechten, breekt hij zijn belofte.

Minister **Balkenende**: Bij de beoordeling van een evenwichtig inkomenspakket moet je alle elementen wegen. In antwoord op de vragen van de heer Verhagen heb ik aangegeven hoe het kabinet de invoering van het nieuwe zorgstelsel ziet. Voor de komende jaren hebben wij te maken met een redelijk evenwicht in de inkomensverdeling, zodanig dat de verschillende instrumenten die worden ingezet, bij de verschillende inkomensgroepen op een goede manier neerslaan.

Het inkomensbeeld is naar de taxatie van dit kabinet evenwichtig. De zorg maakt hiervan onderdeel uit.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Wij hebben voor 15 mei met elkaar gediscussieerd over het nieuwe stelsel. Het debat ging over de financiering. Er waren partijen zoals GroenLinks, maar ook de Partij van de Arbeid en de SP, die zeiden dat de financiering naar draagkracht moet worden geregeld. Dat wilde u niet, u wilde geen inkomensafhankelijke premie, maar voor iedereen een gelijke premie. Wij hebben u toen aangesproken op het feit dat dit onzekerheid zou opleveren bij de compensatie. Ziehier, wat gebeurt er nu? U haalt een element van de financiering van het nieuwe stelsel naar voren, u compenseert het voor de werkenden, maar niet voor de niet-werkenden en het gevolg is dat de koopkracht van een deel van de uitkeringsgerechtigden achteruit gaat. Dit is in belangrijke mate het gevolg van deze kwestie.

Minister **Balkenende**: Mag ik letterlijk citeren tot welke conclusie het Centraal planbureau komt na zijn doorrekening? Wij praten dan over de verhouding tussen werkenden en niet-werkenden. Het CPB schrijft over de inkomenseffecten volgend jaar: ''Voor uitkeringsgerechtigden onder 65 jaar en voor gepensioneerden ziet het koopkrachtbeeld er volgend jaar iets minder ongunstig uit dan gemiddeld voor werkenden.'' Dit beeld schetst het CPB van de effecten van de maatregelen.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Ik houd u voor dat koopkrachtdaling voor mensen op het sociaal minimum niet te verenigen is met hetgeen u schrijft in de regeringsverklaring, namelijk dat de sterkste schouders de zwaarste lasten moeten dragen. In de tweede plaats breekt u een belofte die u zelf heeft uitgesproken over de invoering van het nieuwe stelsel, namelijk dat de laagste inkomens zullen worden gecompenseerd. Wat doet u nu: u repareert het voor een deel en niet voor het geheel. Ik vind dit een voorbeeld van een onbetrouwbare overheid.

Minister **Balkenende**: Ik verschil op dit punt nadrukkelijk van mening met u. De koopkrachtontwikkeling is een belangrijk onderwerp. Toen de cijfers zo slecht waren en wij werden geconfronteerd met de slechte vooruitzichten voor de economie, ook nog ten opzichte van de vaststellingen in het Strategisch akkoord, hebben wij gezegd: wij zullen met elkaar door de zure appel moeten heen bijten en ervoor moeten zorgen dat de pijn eerlijk wordt verdeeld. Ik heb u een citaat gegeven van het CPB waaruit blijkt dat mensen jonger dan 65 jaar met een uitkering en gepensioneerden er

relatief gezien beter vanaf komen dan werkenden.

Ik heb verder nadrukkelijk gezegd dat mensen met een AOW-uitkering zonder pensioen bijzondere aandacht vergen, ook al omdat zij geen arbeidsmarktperspectief hebben.

Als ik dan nog kijk naar wat dit kabinet heeft aangetroffen. In de afgelopen jaren was er een behoorlijke koopkrachtontwikkeling voor iedereen. Vorig jaar is er een nieuw belastingstelsel ingevoerd; dit heeft geleid tot een inkomensverbetering van 7% als gevolg van de lastenverlichting in het kader van de belastingherziening. Wij moeten nu een stapje terugdoen, maar dan komen wij uit op het koopkrachtniveau van 2001. Je kunt niet zeggen dat wij ons dan in een soort asociale fase van Nederland bevinden.

Als wij oog hebben voor de mensen met een uitkering en voor de mensen met AOW zonder aanvullend pensioen, dan denk ik dat wij een redelijk plaatje hebben opgesteld. Wij geven geen koopkrachtgarantie voor iedereen, maar de pijn is op een redelijke, evenwichtige manier over alle groepen verdeeld. Daarvoor durf ik in te staan.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Ik gebruik het woord ''asociaal'' niet elke week en niet voor elk kabinet. De minister-president spreekt echter over ''de pijn eerlijk verdelen'' en over ''samen door de appel heen bijten''. Die -1% is voor hem echter minder zwaar te dragen dan de -0,75% voor uitkeringsgerechtigden met kinderen. Zij merken het wel elke week. Het verhaal van ''samen'' en ''de pijn verdelen'' gaat dus niet op. De sociale norm heeft tot consequentie dat ik het ook in deze periode een punt van beschaving vind dat aan mensen die op het absolute minimum leven, koopkrachtbehoud wordt gegarandeerd; het plusje hoger in de boom kan worden weggestreept of het minnetje kan worden vergroot. Christen-democraten en groene politici zouden elkaar daar toch in moeten kunnen vinden?

Minister **Balkenende**: Bij de regeringsverklaring heb ik nadrukkelijk aangegeven dat de overheid een schild voor de zwakken is. Wij hebben te maken met een buitengewoon moeilijke financieel-economische situatie. Ik heb gezegd dat de pijn op een eerlijke en redelijke manier verdeeld zal moeten worden. U zegt dat met degenen die op het minimum leven niets mag gebeuren. Wij hebben aangegeven dat de mensen zonder aanvullend pensioen aandacht verdienen. Die hebben zij ook gekregen. Het Centraal planbureau stelt dat werkenden er relatief meer op achteruitgaan, conform het beeld van de doorrekening. Bovendien is in de afgelopen jaren de koopkracht gestegen. Er kan dan ook niet gezegd worden dat dit kabinet onredelijk beleid voert. Het is een moeilijke tijd waarin iedereen moet inleveren. Wij hebben geprobeerd om daar op een zo goed mogelijke manier mee om te gaan. Gelet op de inkomensontwikkeling van de laatste jaren ben ik van mening dat deze manier verantwoord is. Op het punt van de inkomensachteruitgang maak ik mij zorgen over de 150.000 werklozen die erbij komen. Zij zullen het hard voelen.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voor een deel komt dat door uw beleid.

De **voorzitter**: Nee, ik sta u niet nog een vraag toe.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Dit was voor een deel een provocatie.

De **voorzitter**: Een provocatie kan ook in tweede termijn terugkomen. U kunt niet zeggen dat u vanochtend niet het woord heeft gekregen.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Ik begrijp niet dat de minister-president in reactie op de vragen van de heer Rosenmöller, die ik deel, een algemeen verhaal houdt. In de verkiezingscampagne is door het CDA juist op dit punt steeds gezegd dat compensatie herkenbaar moet zijn. Een algemeen verhaal is dan ook niet afdoende; de herkenbaarheid moet worden getoond. Als de premie wordt verhoogd, moet ook de toeslag voor de laagstbetaalden geregeld zijn, want anders wordt de belofte van herkenbaarheid niet gestand gedaan.

Minister **Balkenende**: In de stelselherziening zijn elementen opgenomen ten aanzien van de positie met kinderen; er is sprake van een inkomensafhankelijke kinderkorting en een inkomensafhankelijke zorgtoeslag. Ik heb antwoord gegeven op de terechte vraag van de heer Verhagen. Die punten gelden na de invoering van het nieuwe stelsel. Tot die tijd hebben wij te maken met beleidsmaatregelen. Daarbij gaat het om een evenwichtig inkomenspakket. In antwoord op de vragen van de heer Rosenmöller heb ik aangegeven dat het inkomensplaatje naar onze mening verantwoord is. Gelet op de inkomensontwikkeling van de afgelopen jaren en de koopkrachtstijging, is het financieel beeld te verantwoorden. Daartoe behoort ook de compensatie van de maatregel waar u op doelt.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Ik kan wel volgen wat u zegt, maar u volgt kennelijk niet wat ik zeg. U hebt in de verkiezingscampagne gezegd dat, als premieverhogingen aan de orde zouden zijn, een herkenbare toeslag in het leven zou worden geroepen. Die komt er echter niet, want u houdt een algemeen verhaal. U geeft zelfs in antwoord op vragen van de heer Verhagen aan – dat dualisme begint nu echt te werken – dat u in de eerste paar jaar nog niet weet op welke manier een en ander herkenbaar wordt gemaakt. U had daar toch over moeten nadenken in de afgelopen tijd?

Minister **Balkenende**: U kunt toch niet van dit kabinet zeggen dat er niet wordt nagedacht?

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Op dit punt is er kennelijk niet nagedacht. U bent nu reeds vergeten wat u beloofd heeft in de verkiezingscampagne.

Minister **Balkenende**: Als het inkomensbeeld eruit komt te zien zoals is geschetst door het Centraal planbureau en werkenden er relatief meer op achteruit gaan dan mensen met een uitkering, dan kunt u niet zeggen dat er niet wordt nagedacht en dat er sprake is van onredelijkheid.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): In dat geval moet ik de vraag van de heer Rosenmöller herhalen want 0,75% is voor iemand op het laagste niveau echt veel meer dan 1% of 1,5% voor iemand met een hoger inkomen. Het is eigenlijk te

gek dat ik dit tegen u moet zeggen en dat ik u de vraag moet stellen.

Minister **Balkenende**: U spreekt over maatregelen in de sfeer van de zorg die specifiek gecompenseerd zouden moeten worden. Dat is uw discussiepunt, mevrouw Van Nieuwenhoven. Ik probeer aan te geven dat het gaat om een evenwichtig inkomensplaatje. Wij hebben niet gesproken over koopkrachtbehoud op een bepaalde ondergrens omdat de tijden totaal anders zijn dan vóór de verkiezingen.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Het is niet mijn discussie, het was uw discussie vóór de verkiezingen! Als het aan de Partij van de Arbeid zou liggen, zouden wij deze discussie helemaal niet voeren want wij willen niet dat de premie op die manier ingesteld wordt. Nu u dat echter wel doet, minister-president, probeer ik u te houden aan uw verkiezingsuitspraken.

Minister **Balkenende**: Wij moeten de zaken wel goed scherp houden. U spreekt over hetgeen gezegd is vóór de verkiezingen. Wij hebben nu echter te maken met een financieel-economisch beeld dat toen volstrekt ondenkbaar was. Ik heb in interviews gezegd dat er geen financieringstekort komt als het aan mij ligt. Ook bij de inkomensontwikkeling hebben wij te maken met een totaal andere situatie.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Doe dan die nominale premie niet, dan bent u uit het probleem!

Minister **Balkenende**: Dat kunt u zo niet zeggen. Het gaat immers om de vraag of het inkomensplaatje zoals het kabinet dat aanbiedt, te verdedigen, reëel en evenwichtig is. Wij zullen de pijn samen moeten delen. Ik zie heus de moeilijke punten wel, maar wij moeten een evenwicht zoeken tussen mensen met een uitkering en mensen die werken. En wat is nu de uitkomst? Mensen die werken gaan er relatief méér op achteruit dan mensen met een uitkering. Dát is de situatie. U kunt niet stellen dat het kabinet zijn verantwoordelijkheid niet neemt in deze sombere economische tijden. U haalt er één element uit, terwijl ik te maken heb met het hele inkomensplaatje zoals zich dat volgend jaar gaat aftekenen voor de burgers.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): De mensen op het laagste niveau hebben niets aan uw discussie over inkomensplaatjes; die willen graag gecompenseerd worden voor het feit dat zij méér geld kwijt zijn voor die premie. Dat is mijn punt. Als u zegt dat ik een uitzondering maak voor die mensen, bevestig ik u dat graag.

Minister **Balkenende**: En ik zeg dat mensen mét werk er relatief méér op achteruitgaan dan mensen met een uitkering en dat degenen die het zwaksten zijn – de ouderen die geen aanvullend pensioen hebben – door dit kabinet heel bewust helemaal ontzien worden. Dat is het plaatje.

De heer **Marijnissen** (SP): Dat ontzien houdt in dat zij er 0,5% bij krijgen als ik op dit staatje kijk.

Gisteren heb ik de minister-president gevraagd, of hij mij eens wilde uitleggen op welke waarden hij dit beleid nu baseert. Hij spreekt een beetje pathetisch over het spreiden van de pijn. Dat het economisch minder gaat met Nederland, hebben wij allemaal wel gezien aan de cijfers. Maar welke waarde heeft het kabinet ertoe gebracht om de pijn die dit maatschappelijk meebrengt, ook nog eens te leggen op die 1 miljoen gezinnen waarvan wij allemaal weten dat zij op de rand van de armoede leven? Drievierde deel van de Nederlandse bevolking zegt immers dat de bijstandsuitkering te laag is! Mag ik in dit verband ook wijzen op mensen met een minimumloon? Die hebben het ook niet breed, die hebben al jarenlang moeten afzien van de welvaart en rijkdom die anderen zich toe-eigenen.

Minister **Balkenende**: Als er sprake is van een economische ontwikkeling waarin het financieringstekort snel gaat oplopen, de werkloosheid gigantisch gaat stijgen – 7000 à 8000 mensen per maand erbij is de realiteit – en onze concurrentiepositie wegvalt, zitten wij op de foute weg. Wij weten allemaal dat juist de zwaksten daarvan de grootste nadelen zullen ondervinden en daarom moeten wij zaken aanpakken. Wij moeten kiezen voor een structurele versterking van de economie en dat zal ook aan de zwaksten ten goede komen. Wij moeten niet weglopen voor maatregelen die nodig zijn.

Met betrekking tot het verdelen van de pijn: ik heb u zo-even gezegd dat de overheid een schild voor de zwakken is. Ik zeg dat ook vanuit mijn eigen politieke overtuiging. Wij moeten kijken naar degenen die het het moeilijkst hebben in de samenleving. Ik constateer dat mensen die werken iets méér moeten inleveren dan mensen met een uitkering en ik vind dat een te verdedigen stap. Je kunt niet iedereen garanderen, daarvoor is de situatie ernstig genoeg. Het is een combinatie van rentmeesterschap, van daadkracht tonen en van solidariteit. Ik maak mij zorgen over degenen die straks werkloos gaan worden. Ik maak mij ook zorgen over mensen met een minimumuitkering.

De heer **Marijnissen** (SP): Ik begrijp uit uw woorden dat het eigenlijk goed is voor die mensen in de bijstand dat zij terug moeten en dat dit goed is voor de mensen met een minimumloon. Ik vind alles prima, maar ik vind het niet prima dat u gaat shoppen in de waarden waarover we volgens u juist een belangrijke discussie moeten gaan voeren in Nederland. U durft zelfs het woord solidariteit in de mond te nemen, als u mensen met een uitkering of het minimumloon in de min gaat zetten. Dat gaat mij te ver. Ik kan mij nog voorstellen dat u met uw achtergrond spreekt over rentmeesterschap, omdat u vindt dat wij moeten zorgen voor de economie, het algemeen belang enzovoort. Daar wil ik nu echter een keer doorheen prikken. Als u refereert aan, in uw terminologie, een schild voor de zwakken of, in mijn terminologie, solidariteit, dan kan het onmogelijk in u opkomen dat mensen met een uitkering, waarvan driekwart van Nederland nu al vindt dat ze armoe lijden, nog verder in de min moeten. Dat is onaanvaardbaar.

Minister **Balkenende**: Ik sluit mijn ogen niet voor de moeilijke situatie waarin mensen zich bevinden. Als het kabinetsbeleid er evenwel toe leidt dat mensen met werk meer inleveren dan mensen met een uitkering en ouderen zonder pensioen in ieder geval niet worden gekort, dan is dat beleid volgens mij alleszins redelijk. En dan nog het andere punt. Wanneer wij nu niet de

maatregelen nemen die genomen moeten worden om de structuur van onze economie te versterken, dan zal dat ten koste gaan van de zwaksten. Daarom vind ik dat dit kabinet zijn verantwoordelijkheid moet nemen om deze moeilijke jaren door te komen. Wij lossen dit niet op door de zaken financieel niet goed te regelen en de economie niet te versterken. Wij hebben onze verantwoordelijkheid te nemen. En dat zal allen ten goede komen. Dat is de inzet van dit kabinet.

De **voorzitter**: Ik zie dat u weer wilt interrumperen, mijnheer Marijnissen, maar volgens mij bent u vrij duidelijk tegen elkaar geweest. Het woord is nu aan mevrouw Giskes.

Mevrouw **Giskes** (D66): Voorzitter. Heeft de minister-president de afgelopen weken ook de stoere taal van de heer Zalm van de VVD-fractie gehoord over extra lastenverzwaring? Dat was volgens hem wel acceptabel, wanneer dat geld, als het weer wat beter gaat, acuut wordt teruggegeven aan de mensen. Wat houdt dat volgens de minister-president in? Gaan we, als er geld is voor lastenverlichting, eerst het gat dat ontstaan is, vullen en daar bovenop ook nog eens wat anders doen? Of is het gewoon hetzelfde als wat er ooit met het kwartje van Kok is gebeurd?

Minister **Balkenende**: Ik dacht dat ik zo-even al was ingegaan op de opmerking van de heer Zalm dat het uitgangspunt is lastenneutraliteit in deze kabinetsperiode. Dat staat ook in het Strategisch akkoord. Wij hebben altijd gezegd dat het begin moeilijk is. We weten dat 2003 een moeilijk jaar is, maar de lastenverzwaringen in dat jaar zullen gevolgd kunnen worden door lastenverlichtingen in latere jaren. Dat was het uitgangspunt en dat is het nog steeds.

Mevrouw **Giskes** (D66): De heer Zalm heeft gezegd dat hij een extra verzwaring alleen accepteert, als die weer wordt teruggedraaid. In wezen ga je dan echter verder op de voet die je toch al afgesproken had, en is dat gat niet echt gevuld. Dat klopt toch?

Minister **Balkenende**: Het uitgangspunt is lastenneutraliteit. In het begin kunnen er moeilijkheden zijn door lastenverzwaringen, maar naderhand kan er sprake zijn van lastenverlichtingen. Dat is het uitgangspunt van het kabinet en dat staat recht overeind.

Mevrouw **Giskes** (D66): Dus u gaat na 2004-2005 nog extra aan lastenverlichting doen om de verzwaringen die nu misschien nog meer nodig zijn dan aanvankelijk gedacht, weer ongedaan te maken?

Minister **Balkenende**: We moeten, zeker nu het economisch moeilijk is, oppassen om ons hier nu al op vast te leggen. Ik heb zo-even gesproken over het uitgangspunt lastenneutraliteit in het licht van de budgettaire situatie, maar ik heb ook aangegeven langs welke kaders er gewerkt zal worden. Volgens mij is dat glashelder.

Voorzitter. Hiermee hebben wij met elkaar het beeld ten aanzien van de inkomensontwikkeling besproken. Als laatste onderdeel van mijn antwoord op dit punt, had ik op het overleg met de sociale partners willen ingaan. In reactie op de interrupties heb ik volgens mij echter al het nodige gezegd over de inzet van het kabinet terzake en de manier waarop wij in het kader van dat overleg de komende tijd met elkaar zullen omgaan. Ik ben er ook zeker van dat wij ook daarover nog debatten met elkaar zullen hebben.

De **voorzitter**: Die indruk had ik ook. Toch geef ik nog even het woord aan mevrouw Van Nieuwenhoven.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Ik wist niet dat de minister-president klaar was met de zorg. Ik wil hem nog een ding vragen. Het is mij namelijk opgevallen dat het in het Strategisch akkoord en de regeringsverklaring over het recht op zorg ging, terwijl het nu over verzekerde zorg gaat. Is er een verschil tussen die twee dingen of zijn zij hetzelfde?

Minister **Balkenende**: Het is goed om nog eens aan te geven dat het recht op zorg bestaat, wanneer er sprake is van verzekering. Dat kan via de AWBZ of via een particuliere verzekering lopen. Het is echter niet zo dat je, als je jezelf niet verzekert, dan toch verzekerd bent van zorg. Daarom wil ik een sluitend stelsel hebben voor de verschillende vormen van verzekering. Helder moet zijn dat je niet zo maar zorg krijgt.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): U begrijpt heel goed waarom ik dit vraag. Het gaat mij erom dat het recht hier niet door wordt aangetast.

Minister **Balkenende**: Ik heb al eerder gezegd dat wij ervan af moeten dat op grond van bepaalde bureaucratische mechanismen en bepaalde financiële voorschriften rechten niet tot gelding kunnen komen, zoals wij in het verleden wel hebben meegemaakt. Ik meen dat ik dit al duidelijk had aangegeven.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): Dat betekent dat verzekerde zorg op zichzelf niet inhoudt dat er, als het geld op is, op een gegeven moment toch geen recht meer is op zorg of grote gevolgen kan hebben voor degene die de zorg nodig heeft.

Minister **Balkenende**: Dit vraagstuk is al besproken. Het gaat om de financiële kaders aan de ene kant en het recht op verzekerde zorg aan de andere kant. Binnen dit raamwerk zal worden gewerkt. Hierover is gesproken in het debat over de regeringsverklaring en het is hier aan de orde geweest in het debat met de heer Hoogervorst en de heer Bomhoff. Ik heb er niets aan toe te voegen.

Mevrouw **Van Nieuwenhoven** (PvdA): De heer Hoogervorst heeft dus gewonnen?

Minister **Balkenende**: Nee, wij hebben gewonnen doordat wij een combinatie hebben van het financiële kader en het recht op verzekerde zorg. En opnieuw: er is geen sprake van winnen.

De heer **Marijnissen** (SP): Wij zullen in de toekomst wel zien hoe dit gaat aflopen. Mevrouw Van Nieuwenhoven refereerde aan de zorg, maar de minister-president moet toch nog toekomen aan het hoofdstuk zorg?

Minister **Balkenende**: Ik kom later nog terug op het hoofdstuk zorg.

De beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 12.57 uur tot 13.45 uur geschorst.

□

De **voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Regeling van werkzaamheden

De **voorzitter**: Ik stel voor, toe te voegen aan de agenda voor volgende week:
- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet toezicht beleggingsinstellingen, de Wet toezicht effectenverkeer 1995, de Wet toezicht kredietwezen 1992, de Wet toezicht natura-uitvaartverzekeringsbedrijf en de Wet toezicht verzekeringsbedrijf 1993 met het oog op het opheffen van enige verschillen tussen deze wetten en het in die wetten expliciteren van integriteit als onderwerp van toezicht, alsmede in verband met enige noodzakelijke technische aanpassingen (Wet actualisering en harmonisatie financiële toezichtswetten) (28373);
- het wetsvoorstel Wijziging van de Provinciewet en enige andere wetten tot dualisering van de inrichting, de bevoegdheden en de werkwijze van het provinciebestuur (Wet dualisering provinciebestuur) (28384);
- het wetsvoorstel Wijziging van de Wet op de rechterlijke organisatie in verband met verhoging van het maximale aantal advocaten-generaal bij de Hoge Raad (28322);
- het wetsvoorstel Wijziging van de Beroepswet in verband met het openstellen van hoger beroep bij de Centrale Raad van Beroep tegen uitspraken omtrent besluiten van de Stichting Marorgelden Overheid, de Stichting Joods Humanitair Fonds, de Stichting Rechtsherstel Sinti en Roma en de Stichting Het Gebaar (28370).

Ik stel voor, te behandelen in de vergaderingen van 1, 2 en 3 oktober:
- Staat van de Unie (28604), met maximumspreektijden voor CDA, LPF, VVD en PvdA 10 minuten; GroenLinks, SP en D66 7 minuten; overige fracties, alsmede de Europarlementariërs 5 minuten;
- het wetsvoorstel Wijziging van boek 2 van het Burgerlijk Wetboek in verband met aanpassing van de structuurregeling (28179);
- het wetsvoorstel Goedkeuring van de op 25 juni 2001 te Luxemburg totstandgekomen Europees-mediterrane Overeenkomst waarbij een associatie tot stand wordt gebracht tussen de Europese Gemeenschappen en hun lidstaten, enerzijds, en de Arabische Republiek Egypte, anderzijds, met protocollen en bijlagen (Trb. 2001, 118) (27918);
- het wetsvoorstel Wijziging van de Coördinatiewet Sociale Verzekering en de Invorderingswet 1990 in verband met de invoering van de opdrachtgeversaansprakelijkheid en de kopersaansprakelijkheid in de confectiesector en invoering van een vrijwaringsregeling in de ketenaansprakelijkheid (25035);
- het wetsvoorstel Wijziging van de rijkswet van 20 december 1989, houdende regeling van pensioenen en uitkeringen aan Gouverneurs van de Nederlandse Antillen en van Aruba (Stb. 1990, 15) (28121) (R1707);
- het wetsvoorstel Regeling van cassatie in Antilliaanse en Arubaanse uitleveringszaken (27797) (R1686).

Aangezien het oud-lid van onze Kamer de heer Van Baalen met ingang van heden terugtreedt als plv. lid van de Conventie stel ik voor, de heer G.M. de Vries te benoemen tot plv. lid in zijn plaats, onder dankzegging aan de heer Van Baalen voor de door hem geleverde inspanningen. Wij zullen ervoor zorgen dat deze woorden, wanneer zij op papier staan, bij hem terechtkomen.

Ik stel voor, de stukken 19637, nr. 674, 22343, nr. 70, 24668, nr. 84, 28000-XIV, nr. 91 en 28380, nrs. 88, 102 en 103 voor kennisgeving aan te nemen.

Overeenkomstig de voorstellen van de voorzitter wordt besloten.

De **voorzitter**: Het woord is aan mevrouw Noorman-Den Uyl.

Mevrouw **Noorman-Den Uyl** (PvdA): In de Wet beperking export uitkeringen is bepaald dat er per 1 januari 2003 een beperking komt aan de export van uitkeringen naar niet-verdragslanden. Het gaat dan om uitkeringen, zoals de AOW en de WAO. In de motie-Santi/Stroeken, ingediend namens de fracties van PvdA en CDA, heeft de Kamer bepaald dat de regering voor 1 oktober aan de Kamer moet aangeven met welke landen zij wel en met welke zij niet een verdrag heeft gesloten. Inmiddels is mij uit een brief van de consul in Thailand gebleken dat de regering met Thailand en, naar mij is gebleken, ook met andere landen weliswaar een verdrag is overeengekomen, maar dit vooralsnog weigert te ondertekenen, vanwege het Strategisch akkoord, waarin het woonlandbeginsel op de kinderbijslag is opgenomen. Dat leidt er echter toe dat een groot aantal mensen dat in het buitenland woont straks verstoken blijft van inkomen, zonder daarop invloed te kunnen uitoefenen. Wij vinden dat onacceptabel. Ik geef dit aan, mede namens het CDA. Wij vragen de regering, uiterlijk maandag per brief aan te geven hoe zij denkt een verlenging van de termijn te realiseren, waardoor de desbetreffende mensen na 1 januari wel inkomen krijgen. Mocht de regering maandag niet naar genoegen hebben gereageerd, dan vragen wij om een spoeddebat.

De **voorzitter**: Ik stel voor, het stenogram van dit gedeelte van de vergadering door te geleiden naar het kabinet.

Daartoe wordt besloten.

De **voorzitter**: Het woord is aan mevrouw Lambrechts.

Mevrouw **Lambrechts** (D66): Voorzitter. Vorige week heeft de vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen overlegd over het hoger onderwijs. Mede namens collega Tichelaar verzoek ik, het verslag van dit overleg op de agenda van de plenaire vergadering te plaatsen.

De **voorzitter**: Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen en het verslag van dit algemeen overleg over hoger onderwijs toe te voegen aan de agenda van volgende week.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de voortzetting van:
- **de algemene politieke beschouwingen naar aanleiding van de Miljoenennota voor het jaar 2003 (28600, nr. 1).**